

Che Guevara'nın Marksizm içindeki yeri

Sungur Savran

"Bir çocuk Borsa'ya karşı bütün Wall Street haykırmakta..."

Allen Ginsberg

"Che Guevara'ya ağıt" (1967)

Giriş: Che Guevara tüketimi

Lenin bir yerde büyük devrimcilerin ölümünden sonra putlaştırılarak zarsız hale getirilmeye çalışıldığını söyler. Stalinist bürokrasi Lenin'i ölümünden sonra mumyalayarak ama fikirlerini ve özlemlerini bütünüyle bir yana bırakarak tam da Lenin'in öngördüğü şeyi bu büyük devrimciye yapmıştır. Ama 20. yüzyıl devrimcileri arasında hiçbiri Ernesto Che Guevara kadar düşüncelerinden ve eyleminden kopararak putlaştırılmamıştır. Che Guevara bugün bir popüler kültür ikonudur. Yakışıklı yüzü her yerde görülmekte, kapitalistler tarafından bile bir pazarlama aracı olarak kullanılmaktadır. Siyasi alanda da suistimal neredeyse evrenseldir. Kendilerine devrimci süsü veren faşizan milliyetçiler bu büyük

enternasyonalistin imgesini simge olarak benimseme cüretini ve sahtekârlığını gösterebilmektedirler. Bütünüyle reformizme kaymanın da ötesinde, gerilla faaliyetlerini "terörizm" olarak niteleyen partilerin genç taraftarları Che'yi partilerinin terk ettiği devrimciliğe rüşvet-i kelâm olarak bayraklaştırıyorlar. Ama öte yandan, dünyanın her köşesinde ve tabii Türkiye'de Che gençliğin, içinde yaşadığı topluma tepkisinin, huzursuzluğunun ve isyanının bilinçsiz simgesi işlevini görüyor.

Che Guevara'yı içeriksiz bir imaj olmaktan çıkarmak gerekiyor. Putlaştırmak yerine anlamak gerekiyor. CIA ajanlarının desteğiyle Bolivya devletince yargısız olarak infaz edilşinin bu 40. yılında Che'yi anmak, onun resim albümlerine bakmakla sınırlı kalmamalı. Che'nin pratiğini ve teorisini anlamak, nasıl bir isyanı temsil ettiğini kavramak, insanlığa bıraktığı mirası özümsemek gerekiyor.

Che'yi anlamak bir başka bakımdan da önemli. Bugün her türlü sosyalist akım Che'ye sahip çıkar gibi yapıyor. Sovyetler Birliği'nin ve Doğu Avrupa'nın çöküşünden, Çin'in kapitalist restorasyon yolunda dev adımlar atışından sonra liberalleşen akımlar da, yaşananlara gözlerini sınırsız kapatıp bildik yoluna devam edenler de sanki Che Guevara kendi geleneklerinin bir temsilcisi imiş gibi davranıyorlar. Oysa Che'nin kısa yaşamında sadece emperyalizme ve kapitalizme değil, aynı zamanda Stalinist bürokrasiye de isyan var! 20. yüzyılın ikinci yarısında, Stalinizmin bilinen nedenlerle dünya sosyalist hareketi içinde tam bir hegemonya sağlamış olduğu bir aşamada, Sovyetler Birliği Komünist Partisi dünya solunun hakim akımlarınca "uluslararası komünizmin öncü partisi" olarak selamlanırken, Che Sovyet bürokrasisi ile adım adım çelişki içine giriyor, hayatının sonlarına doğru her iki büyük "sosyalist" ülkeye de (SSCB'ye ve Çin Halk Cumhuriyeti'ne) uluslararası platformlarda ağır eleştiriler yöneltiyor. Öyleyse, bugün Che'nin eylem ve düşüncesi sadece emperyalizm ve kapitalizme karşı düşmanlığı açısından değil, bir bürokrasi eleştirmeni olarak da gözden kayboluyor. Aslında işin bu yanı göz önüne alındığında, Che'nin içi boş bir put haline getirilmesinden sadece burjuvazinin değil bürokrasinin de sorumlu olduğunu anlamak hiç de güç değil. Che'nin düşüncelerinin büyük kitlelerden gizlenmesi sol açısından da hiç olmazsa kısmen kasıtlıdır, bürokrasinin çıkarlarını savunmayı amaçlayan bir davranıştır.

Che'nin bürokrasinin eleştirmeni olarak konumunu daha baştan biraz açmak gerekiyor. 1950'li yılların başında Che Marksizme geldiğinde, Stalinizm bütün dünyada olduğu gibi Latin Amerika'da da hegemonik bir konuma sahip. Bir bakıma Stalinizm Marksizmin doğal ortamı gibi. Marksizmi benimseyen, özel tarihsel rastlantılar sonucu devrimci Marksizmle tanışmadıysa doğal olarak Stalinizmi de benimsiyor. Türkiye'de de 1968 kuşağı bunu gayet iyi bilir. Herkes devrimciliği benimsediğinde karşısında sadece Marx, Engels ve Lenin'in yapıtlarını değil, Stalin'in yapıtlarını da bulmuş ve okumuştur. Che'nin Marksizme gelişi de bu bakımdan istisnai değil. Marksist olur olmaz Stalin'e ve öteki Stalinist önderlere

de sempati duymaya başlıyor. Örneğin 1955'te çok sevdiği teyzesine yazdığı bir mektubu, ona nasıl bir yöneliş içinde olduğunu ifade etmek için "Stalin II" diye imzalıyor.¹ O yıllarda doğan ilk kızı Hildita'yı bebekken gayet büyük bir sevinçle sürekli Mao'ya benzetiyor.²

Che'yi başka Marksistlerin çoğunluğundan ayıran (1954'te Guatemala'da ABD'nin düzenlediği karşı-devrimin aciliyeti içinde o ülkenin Stalinist partisiyle girdiği kısa pratik ilişkinin dışında) Stalinist partilerle doğrudan hiçbir ilişkisi olmamış olması. Fidel Castro'nun kurduğu ve devrim öncesinde Stalinizmle en ufak bir ilişkisi olmayan 26 Temmuz Hareketi Che'nin ilk örgütü. Bu yüzden tipik bir Stalinist eğitimden geçmiyor. Teorik olarak Stalinist düşüncelerle yoğrulmuş olsa bile, 30'lu yıllardan sonra Sovyetler Birliği bürokrasisine biat anlamını kazanan "enternasyonalist dayanışma" pratiğinin yarattığı kölece ruh durumu içinde bulmuyor hiçbir zaman kendini. Ama bu başta SSCB olmak üzere "sosyalist" ülkeleri dünya devrimci mücadelesinin ön planında yer alan aktörler olarak görmediği anlamına gelmiyor. Sınıfsal ve ideolojik bakımdan tam bir Nuh'un gemisi olan 26 Temmuz Hareketi içinde (Fidel'in kardeşi Raul Castro ile birlikte) nadir Marksistlerden biri olduğu için de hem devrimden önce Küba'nın Sovyetler Birliği yanlısı partisiyle, hem de devrimden sonra Sovyetler Birliği'yle Küba devrimi arasında sıkı ilişkiler kurulması için ilk harekete geçen ve en çok çaba gösteren o oluyor.

İşte Che'nin muzaffer Küba devrimi ile birlikte 1959'da uluslararası sosyalist hareketin önde gelen bir şahsiyeti haline gelmesinden sonra yaşadığı süreci bu başlangıç noktasını veri alarak değerlendirmek gerekiyor. Bu yazı boyunca anlatılacak olan her şey bu tarihsel arka plan akılda tutularak okunmalı. Che, Sovyetler Birliği'ni ve öteki "sosyalist" ülkeleri tanıdıkça, onların iç rejimini gözlemledikçe, uluslararası politikalarını ve Küba'ya karşı tavırlarını yaşadığı deneyimlerle kavradıkça, bu ülkelere hakim olan bürokrasiye karşı adım adım tepkisel bir ruh durumu içine giriyor. Bu tepkiyi giderek teorik temellere oturtmaya başlıyor. 1960 sonrasında artık geçen zamanla birlikte derinleşen bir eleştirel tavra sahiptir. Ama 1965 ile ölüm yılı 1967 arasında tam anlamıyla isyan içindedir. Son önemli kamuya açık hitabı olan "Tricontinental'e Mesaj" metni bürokrasiye ağır bir salvodur. Bu metin Che'nin **politik vasiyetnamesi** olarak düşünülmelidir. 1965 tarihli "Küba'da Sosyalizm ve İnsan" başlıklı çalışması ile Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi'nin *Ekonomi Politik Elkitabı* üzerine tuttuğu notlar ise olgunlaşma döneminin ana teorik çalışmaları gibi okunabilir.³ Bunlardan ilki 1965 yılında hem Uruguay'da hem de Küba'da yayınlanmıştır. İkincisinin ise tra-

1 Jon Lee Anderson, *Che Guevara. A Revolutionary Life*, Grove Press, New York, 1997. s. 167. Che'nin hayatı ve devrimci faaliyeti hakkında bir hazine olan bu kitap Türkçe'ye de çevrilmiştir. Bkz. *Che Guevara. Devrimci Bir Hayat*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005.

2 A.g.y., s. 191 ve 202.

3 Bkz. Ernesto Che Guevara, *Apuntes críticos a la Economía Política*, der. María del Carmen Ariet García, Ocean Sur/Centro de Estudios Che Guevara, Havana, 2006.

jik bir öyküsü vardır. Che'nin Kongo seferinden sonra Tanzania'da emperyalist ajanlardan gizlenmek için kapandığı odada tuttuğu bu notları Bolivya seferine çıkmadan önce en yakın yoldaşlarından birine basılmak üzere teslim ettiği biliniyor. Bu metin, neredeyse kırk yıl sonra 2006'da nihayet Küba'da basılabilmıştır! Yukarıda Che'nin düşüncelerinin solda kasıtlı olarak bastırıldığını söylediğimizde ne kastettiğimiz belki şimdi daha iyi anlaşılabilirdi.

Meselenin bir de üçüncü boyutu var. Che öznal anlamda Ekim devrimine ve Leninizme bütünüyle bağlı bir devrimcidir. Aynı zamanda yaşadığı pratik içinde adım adım devrimci Marksizme yakın bir pozisyona doğru hareket etmektedir. Ancak iktidarın devrimci fethine ilişkin savunduğu strateji klasik Leninist stratejiden bütünüyle farklıdır. Leninizm işçi sınıfının öncüsünün devrimci partisinin inşasını, kitleler içinde sabırlı bir çalışmayı ve devrim anında işçilerin silahlandırılması yoluyla silahlı ayaklanmayı stratejisi olarak benimserken, Che Küba devriminin deneyimini genelleştirerek gerilla savaşını evrensel olarak uygulayabilecek bir strateji olarak savunmuştur. Che'nin ve Küba devriminin mirasının Türkiye'de de onun stratejik görüşleri doğrultusunda örgütlenen hareketler tarafından devralınmış olması meseleyi bizim için daha da hassas kılmaktadır. Bu yüzden Che'nin Marksizminin Bolşevik gelenekle ortak ve farklı yanlarının saptanması özel bir önem taşıyor.

Bu yazı bütün bu düşünceler ışığında Che Guevara'yı doğrusu ve yanlış ile Marksizmin tarihi içindeki yerine yerleştirmek amacıyla kaleme alındı. Yazıyı okuyan okuyucu görecektir ki, bazı büyük yanlışlarına rağmen, Che'nin teori ve pratiğinin toplam bilançosu, yaşadığı dönemin genel atmosferi ile karşılaştırılarak somut biçimde ele alındığında, son derecede olumludur. Che Guevara devrimci hayatına Stalinizmin etkisi altında başlamış, hayatının sonuna doğru adım adım devrimci Marksizmin pozisyonlarına yaklaşan bir güzergâh izlemiştir. Hiçbir aşamada Stalinizmden bütünüyle koptuğuna, onu karşısına aldığına dair bir veri yoktur. Ama unutmayalım, 39 yaşında hayata veda eden bir devrimciden söz ediyoruz. Ömrü el verseydi Che'nin nasıl bir gelişme göstereceğini son yıllarında yaşadığı deneyimden ekstrapolasyon yoluyla çıkarmaya çalışabiliriz. Ama son tahlilde bu spekülasyon olur. Önemli olan yaşadığı o kısa ömre sığdırdığı büyük devrimci teori ve pratiktir.

Che Guevara'nın Marksizmi üzerinde tartışmaya geçerken hatırlanması gereken bir konu var. 2. Dünya Savaşı sonrasında dünyadan birçok devrimci geldi geçti. Bunların bir bölümü Bolşevik geleneğin gerçek mirasçısı olan devrimci Marksizme bağlıydı, bir bölümü ise daha karmaşık bir tarihçeye sahipti. Bunun dışında Marksizme pratik içinde devrimciler olarak değil, teorik olarak katkıda bulunan düşünürler yaşadı. Aşağıda Che'nin 20. yüzyılın ikinci yarısında tuttuğu benzersiz yerden söz ederken, onu önde gelen devrimci Marksistlerle veya teorisyenlerle karşılaştırıyor olmayacağız. Che'nin 2. Dünya Savaşı sonrasında zafere ulaşan devrimler sonucunda iktidara gelen kadrolar arasında tuttuğu özel yere

vurgu yapıyor olacağız.

1. “Ya sosyalist devrim, ya devrimin karikatürü!”

Che Guevara, her şeyden önce, sosyalist devrimi Marksist hareket içinde yeniden gündeme getirmiş olan devrimcidir. Stalinist bürokrasi 1920’li yılların ikinci yarısından itibaren sosyalist devrimi bütün dünyanın devrimci hareketlerinin gündeminden çıkarmış, bunun yerine Ekim Devrimi’nden önce Rus hareketinin Menşevik kanadınca savunulan türden bir aşamalı devrim perspektifini adım adım bütün dünya komünist partilerinin programını biçimlendirecek şekilde yaymıştı. 1960’lı yıllara gelindiğinde dünya sosyalist hareketinde devrimci Marksist hareket dışında sosyalist devrim perspektifini savunan hiçbir parti kalmamıştı. İşte Che sosyalizmi güncel bir hedef olarak yeniden devrimin programı haline getiriyordu.

Sovyetler Birliği’nde 1930’lu yıllarda hakim hale gelen Stalinist bürokrasinin aşamalı devrim perspektifini öteki ülkelerin komünist partilerine empoze etmesinin nedenlerini iyi anlamak gerekir. Bu teorik bir yanlışın veya ideolojik bir geriliğin ürünü değildi. Tek ülkede sosyalizm programı, dünya devrimini sosyalizmin kuruluşu için bir zorunluluk olmaktan çıkarıyordu. Sovyet bürokrasisi, dünya devriminin yayılmasının dengeleri sarsacağından dolayı kendisi için tehlikeli dahi olduğunun gayet iyi farkındaydı. Dolayısıyla, Sovyet dış politikası 1930’lu yıllarda itibaren emperyalizmle Sovyetler Birliği arasındaki dengeleri mümkün olduğunca bürokrasinin çıkarlarını rahatsız etmeyecek biçimde korumaya yönelikti. Lenin’in 1920’li yılların başında geçici bir dönem için taktik bir adım olarak ortaya attığı “barış içinde bir arada yaşama” politikasının stratejik bir yaklaşım haline gelmesi bundandı. Aşamalı devrim programı işte bu bağlamda başka ülke komünist partilerinin dünya dengelerini sarsacak devrimci girişimlere cüret etmemesi için geliştirilmiş bir yaklaşımdı. Komünist partiler az gelişmiş ülkelerde “burjuva demokratik devrim” için mücadele etmeliydiler. Bu ülkeler sosyalist devrim aşaması için yeterince olgunlaşmamıştı. Stalinist aşamalı devrim anlayışı daha da ileri giderek aynen Ekim devrimi öncesinde Menşeviklerin söylediği gibi, burjuva devrimini burjuvazinin yönetmesi gerektiğini ileri sürüyordu. Böylece az gelişmiş ülke komünist partilerine kendi ülkelerinin “ulusal burjuvazisi”ni emperyalizme ve gericiliğe karşı destekleme görevi verilmiş oluyordu. Aşamalı devrim teorisinin maddi hayatın gerçekleriyle hiçbir ilişkisi olmadığını, komünist partilerinin “fazla ileri giderek” dünya dengelerini sarsmasını engellemeyi amaçladığını tartışılmaz biçimde kanıtlayan bir olgu vardı. Bu teori sadece az gelişmiş ülkelerde değil, kapitalizmin emperyalist aşamaya çoktan girmiş olduğu ülkelerde de uygulanıyordu! Örneğin emperyalist ülkeler arasında en güçlü iki komünist partisinden biri olan Fransız Komünist Partisi’nin (öteki İtalyan partisi idi) stratejisi, sosyalist devrim yolunda bir aşama olarak tekeldişi

burjuvaziyle tekellere karşı bir "ileri demokratik düzen" kurmaktır!

Latin Amerika'nın Sovyet bürokrasisine sadakatle bağlı komünist partileri, 1930'lu yılların geçici ultra sol dönemi sona erip uluslararası Stalinist hareket sağ bir politikaya döndükten sonra aşamalı devrim perspektifine bütünüyle angaje olmuşlardı. Latin Amerika'nın devi Brezilya'nın komünist partisinin prestijli önderi Luis Carlos Prestes'in 1959 tarihli bir açıklaması bize bütün partilerin mücadele programı konusunda açık bir görüş sağlayacak niteliktedir:

Her geçen gün geniş güçleri Amerikan emperyalizmine ve onun iç ajanlarına karşı, proletaryayı, köylülüğü, kentsel küçük burjuvaziye, burjuvaziye, Kuzey Amerika emperyalizmiyle çelişkileri olan latifundia sahiplerini [büyük toprak sahipleri - SS] ve emperyalist gruplarla bağlantı içinde olmakla birlikte Kuzey Amerika tekelleri ile rekabet halinde olan kapitalistleri harekete geçiren bir cephe de birleştirmenin koşulları daha olumlu hale geliyor...⁴

Görüldüğü gibi, Prestes geleneksel şemada emperyalizm yanlısı gösterilen büyük toprak sahiplerini ve emperyalizmin ortağı kapitalist grupları bile bir ilerici demokratik cephe de toplamaktadır. Prestes ayrıca daha ileride "barışçı yol" savunusu da yaparak⁵ aşamalı ya da değil devrimden bütünüyle vazgeçmiş olduğunu da itiraf ediyor. Che'nin ünlü sloganı işte bu tür insanlar için söylenmiştir: "Devrimcinin görevi devrim yapmaktır." Bu slogan ilk bakışta totoloji gibi görünür. Oysa Che'nin kimi hedeflediği açıktır: Stalinizmin bütünüyle düzenin bir parçası haline getirdiği, ama retorik icabı hâlâ Ekim devriminin geleneğine bağlı görünen, kendine "devrimci" deyip reformizme ve barışçı yöntemlere sarılan "Komünist" Partilerinin önderliğidir hedef.

Che'nin şu sözleri de tam tamına bu tür "Komünist" Partileri hedef almıştır:

Kimse öncü parti rolüne bir üniversite diplomasıymış gibi sahip çıkamaz. Öncü parti olmak, iktidar mücadelesinde işçi sınıfının cephesinde yer almak, ona iktidarın ele geçirilmesi konusunda rehberlik yapmak ve bu mücadeleyi en kısa yoldan zafere götürmeyi bilmektir.⁶

Elbette ne Latin Amerika'da, ne de genel olarak dünyada aşamalı devrim

4 Aktaran: Michael Löwy, *The Marxism of Che Guevara. Philosophy, Economics, Revolutionary Warfare*, Monthly Review Press, New York, 1973, s. 77. Bu kitap Türkçe'ye çevrilmiştir. Bkz. *Che Guevara'nın Düşüncesi. Devrimci Bir Hümanizm*, çev. Aynur İlyasoğlu, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2004.

5 Aynı yerde.

6 Ernesto Che Guevara, "Guerra de guerrillas: Un método", *Obras 1957-1967, I. La acción armada*, Documentos Latinoamericanos, Maspero, Paris, 1970, s. 165. Che'nin yapıtlarını yazıldıkları dilde bir araya toplayan bu kitap iki cilttir. Bu birinci ciltte silahlı mücadele konusundaki çalışmalar, ikinci ciltte ise devrim sonrası dönüşüm üzerine yazıları yer almaktadır. Bu kaynağa referans aşağıda *Obras I* ve *Obras II* olarak verilecektir. [Türkçesi: "Gerilla Savaşı: Bir Yöntem", *Ernesto Che Guevara Konuşuyor*, çev. Ayşegül Kuglin, Çınar Yayınları, İstanbul, 1997, s. 104. Bu kitap Che'nin kendi yazılarından Türkçe'de yapılmış en önemli derlemedir. Tek kusuru çevirinin çok güçlü olmasıdır. Aşağıda bu kitaba referans *Che Konuşuyor* olarak verilecektir.]

Devrimci Marksizm

programının benimsenmesi ve burjuvaziyle ittifak perspektifi srtşmesiz, çelişkisiz, zigzagsız bir süreç içinde gerçekleşmedi. Her bir ülkenin yapısal özelliklerinden sınıf mücadelelerine ve sosyalist hareketin tarihsel gelişimine kadar birçok faktör, kimi partinin daha özerk davranmasına, Moskova'dan dayatılan çizgiye daha geç adapte olmasına vb. yol açtı. Bazı ülkelerde komünist partileri belirli aşamalarda daha devrimci, belirli aşamalarda daha reformist ve sınıf işbirlikçisi tavırlar sergilediler. Ama 60'lı yıllara gelindiğinde, partiden partiye göreli farklar görülmekle birlikte, şema az çok oturmuştu. Küba'daki komünist partisi de⁷ Fidel Castro ve arkadaşlarının Moncada Kışlası'nı bastıkları 1953'ten Sierra Maestra'daki gerillanın önemli başarılar kazanmış olduğu 1958 ortalarına kadar 26 Temmuz Hareketi'nden uzak durmuştur.⁸ Ancak belirli bir aşamadan sonra, Che'nin de çabalarıyla iki hareket arasında ciddi bir yakınlaşma doğmuş ve Küba partisi Küba devriminin zafere ulaşmasında son aşamadaki katkılarıyla bir pay sahibi olmuştur.

Küba devrimi sonrasında (aşağıda daha ayrıntılı olarak göreceğimiz gibi) Che'nin önderliğinde örgütlenen hareketler aracılığıyla Latin Amerika'nın çeşitli ülkelerinde devrimci girişimler yaşanmış, bu Che'nin Bolivya seferiyle doruğuna ulaşmıştır. Latin Amerika'nın komünist partileri Küba merkezli olarak örgütlenen bu devrimci girişimlere karşı mesafelerini korumuşlar, yer yer düşmanca yaklaşmışlar, hatta Sovyetler Birliği'ne bu girişimleri ve özel olarak da Che'yi şikâyet etmişlerdir.

Che'nin kendi görüşlerini ve programatik anlayışını belirleyen iki ana faktör vardır. Bunlardan biri, Giriş bölümünde belirtildiği gibi, teorik olarak Marksizmi Stalinist bir ereve içinde benimsemiş olmakla birlikte, Sovyet bürokrasisinin denetiminde olan bir komünist partisinde militanlık yapmamış olduğu için kafasının hiçbir aşamada bu partilerin katı şemalarının cenderesine tâbi kalmamış olmasıdır. Che 26 Temmuz'a katıldığında bu hareketin Marksist bir hareket olmadığını bilmektedir. Hatta kendisi başlangıçta onu bir burjuva demokratik hareket olarak görmüş olduğunu açıkça dile getirmiştir. Ama Küba devrimi boyunca hem teorik olarak Marksizmi hareket içinde yaymaya çalışmaktan, hem de devrim öncesinde ve sonrasında devrimin bir politik devrim olarak kalmaması, bir toplumsal devrim, bir sınıf devrimi haline gelmesi için mücadele etmekten bir an bile geri durmamıştır. Stalinist bir partinin eğitiminden geçmiş birinin bu ikincisini yapması son derece güç olurdu.

Ama Che'nin programatik görüşlerini asıl biçimlendiren Küba devrimi-

7 Tarihsel nedenlerle bu ülkedeki komünist partisinin adı devrimden önce Sosyalist Halk Partisi (Partido Socialista Popular-PSP) idi.

8 Leo Huberman/Paul Sweezy, *Cuba. Anatomy of a Revolution*, 2. edisyon, Monthly Review Press, New York, 1961, s. 150. Bu parti, 26 Temmuz Hareketi tarafından devrilecek olan Batista'nın seçimlerle iş başına gelmiş olduğu 40'lı yıllarda onun hkmetine iki ye vermişti. Bkz. Gary Tennant, "El Che Guevara y los trotskistas cubanos", <http://www.po.org.ar/edm/edm18/elche.htm> ve William Sanabria, "El legado del Che y la revolucin latinoamericano", venezuela.elmilitante.org.

nin kendine özgü nesnel gelişimi olmuştur. Castro önderliğindeki 26 Temmuz Hareketi'nin programı esas olarak Küba'yı sultanı altında inleyen diktatör Batista'dan kurtulmak ve ülkeyi neredeyse sömürgeleştirmiş olan ABD emperyalizmine karşı onurlu bir tavır almaktır. Amaçlanan devrimin programındaki tek sınıfsal boyut toprak reformu idi. Yani tipik bir burjuva demokratik devrim programı söz konusuydu! Ne var ki, nesnel koşullar Küba devriminin önderliğini 1959-61 arasında emperyalizmin basıncı karşısında ayakta kalabilmek için adım adım sosyalist tedbirler almak zorunda bırakacak, yeni rejim 1961 ortasında bütün dünyaya "sosyalist" bir devlet kurulmuş olduğunu ilan edecektir. Burada demokratik devrimle sosyalist devrimin görevlerinin iç içe geçtiği, demokratik devrimin hiç bir iktidar değişimi olmadan sosyalist devrime dönüştüğü tipik bir sürekli devrim süreci ile karşı karşıyayız!

Che Guevara bu deneyimin derslerini en açık ve yalın biçimde çıkaran Küba devrimcisi olmuştur. Bütün Küba önderliği içinde en gelişkin Marksist olması, deneyimden öğrenme konusundaki muazzam kapasitesi, derin devrimci inancı bunu olanaklı kılan ana etkenlerdir. Ama burada ilk faktörün (özel faktör) ikincisiyle (nesnel faktör) birleşmesi de söz konusudur. Kafası Stalinist partilerin şemalarıyla cendereye alınmış bir militan Che'nin çıkardığı sonuçları çıkaramayabilirdi. Che bu şemalardan uzak yetişmiş olduğu için buradaki sürekli devrim dinamiğini görebilmiş, Küba devrimini bu temelde yorumlamış ve bu deneyimden hareketle Stalinizmin Menşevik teorilerine rağmen az gelişmiş ülkelerde esas gündemde olan devrimin sosyalist devrim olduğunu anlamıştır.

Che elbette Küba için "sürekli devrim" kategorisini kullanmış değildir. Ama Küba devrimini yorumlayış tarzı ve buradan Latin Amerika'nın, hatta az gelişmiş dünyanın tamamı için çıkardığı sonuçlar Trotskiy'in sürekli devrim programı ile büyük benzerlikler taşır. Che'nin devrim programı üç ayak üstünde yükselir.

(1) Ulusal burjuvazinin korkaklığı: Trotskiy'in kendi devrim programının başlangıç noktası 1848 devrimlerinden itibaren proletaryanın güçlü gelişiminden ve devrimci atılımından korkan burjuvazinin devrimci karakterini yitirdiği, bu yüzden demokratik devrimlere önderlik edemeyeceğidir.

Daha 1848'e gelindiğinde bile, burjuvazi geçmişle karşılaştırılabilir bir rol oynamama fırsatını çoktan yitirmişti. Kendi iktidarına giden yolun üzerinde duran toplumsal sistemin devrimci tasfiyesini üstlenmiyor ve üstlenmek istemiyordu. Bunun **neden** böyle olduğunu bugün biliyoruz. Burjuvazinin amacı—ve bunun çok iyi bilincindeydi—sistemin içine, kendi politik egemenliği için değil, sadece geçmişin güçleriyle iktidarı paylaşabilmek için gerekli olan garantileri yerleştirmekti...Böylece, yalnız eski düzenin yıkılmasında kitlelere önderlik edememekle kalmadı, onu ileriye iten kitleleri geri püskürtmek için de sırtını bu eski düzene dayadı.⁹

9 Lev Trotskiy, *Sonuçlar ve Olasılıklar*, Kardelen Yayınları, İstanbul, 1990, s. 39.

Che'nin Küba devrimi deneyiminden hareketle bütün Latin Amerika için vardığı sonuç aynıdır:

Latin Amerika'nın şu andaki tarihsel şartları altında ulusal burjuvazi anti-feodal ve anti-emperyalist mücadelenin başında yer alamaz. Deneyim göstermektedir ki, ülkelerimizde bu sınıf, çıkarlarının Yankee emperyalizmiyle çatıştığı durumlarda bile, toplumsal devrim korkusu yüzünden felç olduğu ve sömürülen kitlelerin patlamasından ürktüğü için emperyalizmle karşı karşıya gelmeyi başaramamıştır.¹⁰

Veya:

Öte yandan, yerel burjuvaziler, emperyalizme muhalefet yeteneklerini tamamen kaybetmişlerdir (eğer daha önce böyle bir yeteneğe sahip oldularsa) ve ancak onun treninin kuyruğuna takılmış son vagonunu oluşturmaktadırlar.¹¹

Veya:

Burjuvaziye karşı mücadele, kurtuluş mücadelesinin vazgeçilmez koşuludur, eğer bu mücadelenin geri dönülmez biçimde başarılı bir sona ulaştırılması isteniyorsa (tersinden örnek Endonezya'dır).¹²

Che Latin Amerika "ulusal burjuvazi"si konusunda kategoriktir. Öteki kıtalardaki, özellikle Afrika'daki az gelişmiş ülkeleri tanıdıkça, onların burjuvazilerinin de aynı yolun yolcusu olduklarına, bir süre sonra aynı şekilde emperyalizmin ortağı haline geleceklerine ikna olur.¹³

(2) Köylülüğün işçi sınıfına ihtiyacı: Trotskiy'in sürekli devrim programının ikinci ayağı köylülüğün bir toplumsal güç olarak bağımsız bir rol oynayamayacağı, ya burjuvaziden ya da proletaryadan yana tavır almak zorunda olduğu, dolayısıyla devrimde hegemonyanın köylülükte değil proletaryada olması gerektiğidir. Che Latin Amerika ülkelerinin gelişme düzeyi ve tarımsal karakteri dolayısıyla esas devrimci toplumsal gücün köylülük olduğunu ısrarla vurgulamakla birlikte ekler:

10 "Guerra", a.g.m., *Obras I*, s. 164. Che burada İkinci Havana Deklarasyonu'na referans yapıyor. [Türkçesi: "Gerilla Savaşı", a.g.m., s. 102.]

11 Ernesto Che Guevara, "Mensaje a los pueblos del mundo a través de la Tricontinental", *Obras II*, s. 589. [Türkçesi: "Vietnam ve Dünya Özgürlük Mücadelesi (Tricontinental'e Mesaj)", *Che Konuşuyor*, s. 187-88.]

12 Ernesto Che Guevara, *Apuntes*, a.g.y., Ocean Sur, Havana, 2006, s. 93. Endonezya'da kapitalist dünyanın en güçlü komünist partisi bağımsız bir politik çizgi izleyeceğine ilerici burjuva cumhurbaşkanı Sukarno'yu sonuna kadar desteklediği için 1965'te bir askeri darbe ardından kurulan Suharto diktatörlüğü altında bir-bir buçuk milyon komünist veya komünizm sempatzanı katledilmiştir. Che tam da kitabını kaleme alırken yaşanmakta olan bu trajediye referans yapıyor.

13 "Josie Fanon'ın Röportajı", *Che Konuşuyor*, s. 131-32.

Ama köylü sınıfı, içinde tutulduğu cehalet ve yaşadığı yalıtılmışlık nedeniyle, işçi sınıfının ve devrimci aydınların devrimci ve politik önderliğine ihtiyaç duyar. Onlar olmaksızın tek başına saldırıyı başlatıp zafere ulaşamaz.¹⁴

(3) Demokratik devrimin sosyalist devrime dönüşümü: Trotskiy, burjuvazinin devrimden uzaklaşmasından ve köylülüğün devrimin başını çekme kapasitesine sahip olmamasından hareketle demokratik devrimde hegemonyanın proletaryada olacağı sonucunu çıkardıktan sonra, devrimin zaferiyle birlikte iktidara yükselmiş olan proletaryanın kendi aleyhine kararlar alamayacağı için demokratik devrimin içinde hızla sosyalist önlemler almaya başlamak zorunda kalacağını, yani demokratik devrimin sosyalist devrime doğru büyüyeceğini ileri sürüyordu. Che ise Küba devrimini şöyle tasvir etmektedir:

Devrimimizle...birlikte bir ulusal kurtuluş devriminin orijinal bir biçimde, bazı kendiliğindenlik unsurları taşıyarak sosyalist bir devrime geçişi ve Moncada'daki ilk kahramanlık destanından itibaren aynı aktörler tarafından yönetilen, Granma'dan geçerek Küba Devrimi'nin sosyalist karakterinin ilan edilmesine ulaşan bir gelişmenin seyri içinde büyük bir hızla yaşanan aşamaların yığılması yaşandı.¹⁵

Bu kısacık alıntıda bütün bir dünya yatıyor. Biz sadece üç noktaya işaret edelim. Birincisi, Che bir ulusal kurtuluş devriminden bir sosyalist devrime geçiş olduğunu hatırlatıyor. İkincisi, bunun aynı önderlik altında olduğunu belirtiyor. Yani yeni bir devrim yoktur. Devrim iki aşamalı olmamıştır! Nihayet üçüncüsü "aşamaların yığılması"ndan söz ediyor. Bilindiği gibi, sürekli devrim programı, bazılarının sandığının aksine, demokratik devrim aşamasının varolmadığını değil, demokratik devrim ile sosyalist devrimin iç içe geçeceğini, yani aşamaların orijinal biçimde birleşeceğini ileri sürer. Bütün bunlar Che'nin, Küba devriminin aşamalı devrim programını çürüttüğünün bilincinde olduğunu ve bu devrimi "sürekli devrim" terimini kullanmak aklına bile gelmese de aynen böyle tasvir ettiğini gösteriyor.

Che, Sovyetler Birliği bürokrasisinin Üçüncü Dünya ülkelerini sosyalist bir atılımdan uzak tutarak, bazı ülkelere (Mısır, Cezayir vb.) ülke burjuvazisi ile ittifakını sürdürmek için geliştirdiği ve mucitliğini Lenin'e atfettiği "kapitalist olmayan yol" programı için şunları söyler:

Lenin'in bu "kapitalist olmayan yol" ifadesini nerede telaffuz etmiş ya da yazmış olduğunu araştırmak gerekir; ikircikli bir terim; Lenin'in bunu kullanmış

14 "Guerra", a.g.m., *Obras I*, s. 163. [Türkçesi: "Gerilla Savaşı", a.g.m., *Che Konuşuyor*, s. 102.] Che burada da İkinci Havana Deklarasyonu'na referans yapıyor.

15 Ernesto Che Guevara, "El cuadro: columna vertebral de la Revolución", *Obras II*, s. 154.

Devrimci Marksizm

olabileceğine inanmıyorum. Her durumda, kapitalist değilse nedir? Hemafrodit mi? Melez mi? Olgular yolun tanımlanmasından önce kısa bir siyasi mücadele dönemi yaşanabileceğini göstermiştir, ama ardından ya kapitalist olacaktır yol, ya sosyalist.¹⁶

İşte Küba devriminin bu dersleri temelindedir ki Che siyasi vasiyetnamesi gibi görülebileceğini söylediğimiz son büyük açıklaması olan “Tricontinental’e Mesaj”ında 20. yüzyılın ikinci yarısında devrimin karakteri konusunda Stalinist bütün önyargıları altüst eden ünlü sözünü söylemiştir: “Başka bir değişim mümkün değildir: ya sosyalist devrim ya da devrimin karikatürü.”¹⁷

2. Yalıtılmış bir ülkede devrim ve enternasyonalizm

Che Guevara, zafere ulaşmış devrimlerin önderleri arasında Lenin ve Trotskiy’den beri tek ülkede sosyalist bir devrimin nihai olarak zafere ulaşacağını reddeden ilk ve tek isimdir. Küba devriminin önderliği daha iktidara gelir gelmez öteki Latin Amerika ülkelerinde devrimci mücadelenin geliştirilmesi, devrimin bütün Latin Amerika’ya yayılması için somut girişimler başlattı ve bunu ölene kadar sürdürdüyse, bu esas olarak Che’nin kıta ölçeğinde ve uluslararası düzeyde devrimin sosyalizmin zaferi için vazgeçilmez olduğu bilinci sayesinde.

Che’nin pratiğinde enternasyonalizm neredeyse devrimci hayatının başlangıcı ile aynı anda başlar. Daha Marksizmle tanışmadan önce bütün Latin Amerika’yı dolaştığı, *Motosiklet Günlükleri*¹⁸ başlıklı anılarından ve bu adla çekilmiş film-den biliniyor. İşte bu gezileri bütün Latin Amerika’nın aynı sömürü ve zulüm sistemi altında yaşadığını öğretmiştir Che’ye. Adım adım Marksizme doğru gelirken ilk siyasi deneyimini 1954’te Guatemala’da, ABD Arbenz’in ilerici rejimini devirmeye giriştiğinde karşı-devrime direnmek için Guatemala’nın komünist partisinin gençlik örgütüne katıldığında yaşamıştır. Guatemala’nın karşı-devrime teslim olmasından sonra geçtiği Meksika’da 1955’te Fidel Castro ile tanıştığında ve daha ilk gece onun 26 Temmuz Hareketi’ne katılmaya karar verdiğinde bu Arjantinli doktorun devrimci mücadelede sınır tanımayacağı iyice belli olmuştur. Che Küba devriminin önderliği içinde Kübalı olmayan tek kişidir. Buna rağmen 1965’e dek önce devrimci mücadeleye, ardından devrim sonrası inşa faaliyetine aynen bir Kübalı gibi bütünüyle kendini vermiştir.

Devrimin hemen ardından Küba önderliği devrimin öteki Latin Amerika ülkelerine yayılması için çeşitli ülkelerden devrimcilerle temasa geçmiş, bu devrimcilere olanaklar ve eğitim sağlayarak yeni gerilla savaşlarının başlamasında

16 *Apuntes*, a.g.y., s. 110.

17 “Mensaje”, a.g.m., *Obras II*, s. 589. [Türkçesi: “Tricontinental’e Mesaj”, a.g.m., *Che Konuşuyor*, s. 188.

18 Ernesto Che Guevara, *Motosiklet Günlükleri*, çev. Osman Akınhay/Adil Baktıaya, Everest Yayınları, İstanbul, 2003.

katalizör rolü oynamıştır. Burada da esas yönetici Che olmuştur. Küba devrimci rejiminin desteğiyle, 1959'dan 1967'ye Nikaragua, Dominik Cumhuriyeti, Guatemala, Venezüella, Kolombiya, Peru, Arjantin ve Bolivya'da Küba'nın Che aracılığıyla desteklediği gerilla savaşları başlatıldı. Bu faaliyette Küba önderliğinin başka hiçbir üyesi Che kadar faal değildi. Daha sonra dünya çapında ün kazanacak bir dizi Latin Amerika devrimcisi, örneğin 1979 Nikaragua devriminin Sandinist önderliğinin tarihi lideri Carlos Fonseca veya Uruguay'ın ünlü Tupamaros'unun önderi Raul Sendic Che'nin rahle-i tedrisinden geçtiler.

Elbette Castro bu faaliyetlere taraftar olmasaydı Che bunları Küba devletinin desteği ile yürütemezdi. Yine de Castro ile Che arasında daha baştan itibaren var olan ve yıllar üzerinden derinleşen bir bakış açısı farklılığı vardı. Castro Sovyetler Birliği'yle ittifak yaparak ABD'nin Küba devrimine karşı düşmanlığını gemlemeye, yani Küba'yı "barış içinde bir arada yaşama" stratejisinin bir parçası haline getirmeye yatkındı. Che ise geçici taktik uzlaşmalar yapılırsa da, orta vadede devrimi ayakta tutabilecek tek şeyin sosyalist devrimin Latin Amerika çapında kıtasal ölçekte zafere ulaşması olduğuna inanıyordu. Yani Che'yi başka Latin Amerika ülkelerinde devrimci faaliyetlere yönelten, emperyalizmle başa çıkmanın yolunun sadece uluslararası devrim olduğuna inanmasıydı. Latin Amerika devrimine bir romantik olduğu için değil, Marksist bir gerçekçi olduğundan dolayı bu denli önem veriyordu.

Latin Amerika ülkelerinde 60'lı yılların ilk yarısında girilen bütün gerilla deneyimlerinin yenilgiye uğraması, Che'yi mücadelenin başına geçmesi gerektiğine ikna etti. (Elbette bu karara ulaşmasında son derece karmaşık politik ve kişisel başka nedenler de vardır.) Che daha başlangıçtan itibaren Bolivya, Peru, Ekvador, Arjantin, Şili ve Paraguay arasında bir geçit bölgesi niteliğini taşıyan And Dağları'nın Latin Amerika'nın Sierra Maestrası olacağını ileri sürmüştü. Yani buralarda başlayan bir gerilla savaşı adım adım bütün bu ülkelere yayılacak ve kıta çapında bir devrime dönüşecekti. Aynı şeyi, 1961'de Lumumba'nın emperyalizmin ajanları tarafından öldürülmesinden sonra muazzam mücadelelere konu olan Kongo için de düşünüyordu. Kongo Afrika'nın kalbindeydi. Burada başlatılacak bir mücadelede elde edilecek zafer, kademe kademe bütün Afrika'ya yayılabilirdi. Önce 1966 yılında bir yıla yakın süreyle Kongo'da bir Küba birliğinin başında Kongolu anti-emperyalist güçlerle birlikte emperyalizm yanlısı güçlere karşı çarpıştı.¹⁹ Kongo mücadelesi ağır bir yenilgi ile sonuçlanınca bir süre gizlendikten ve hazırlık yaptıktan sonra Küba yoluyla Bolivya'ya geçerek And Dağları'nı Latin Amerika'nın Sierra Maestrasına çevirmek için silah elde çarpıştı, bir kez daha yenildi ve öldürüldü. Bu kısa öykü bile Che'nin fikirlerini öne sürüp, uygulanmasını başkalarına bırakanlardan olmadığını, fikirleri uğruna ölmeye hazır bir kişiliğe sahip olduğunu bize anlatıyor. Che Guevara, aynen öteki büyük

19 Che'nin Kongo'daki mücadelesi hakkında ilginç bir kitap Türkçe'de de yayınlanmıştır. Bkz. Paco Ignacio Taibo II vd., *O Yıl Hiçbir Yerde Değildik. Che Guevara ve Afrika Gerillası*, çev. Veysel Atayman vd., Alan Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Devrimci Marksizm

enternasyonalistler gibi, fikirlerini hayatıyla ödemiştir.²⁰ Enternasyonalizmi sadece teoride değil pratikte de savunmuş bir devrimcidir.

Guevara politik olarak enternasyonalizmini önce Latin Amerika kıtası çapında ifade etmiştir. 1963 yılında yayınlanan bir çalışmasında bunu şöyle ifade eder:

Üçüncüsü, mücadelenin kıtasal özelliği...Yankiler, çıkar dayanışması ve Amerika kıtasındaki mücadelenin belirleyiciliği dolayısıyla müdahale edeceklerdir...Amerika kıtasındaki panorama bu iken, zaferin **yalıtılmış bir ülkede** kazanılması ve korunması güçtür. Baskıcı güçlerin birliğine halk güçlerinin birliği ile karşılık vermek gerekir. Baskının dayanılmaz düzeye ulaştığı bütün ülkelerde isyanın bayrağı yükseltilmelidir; tarihi zorunluluk dolayısıyla bu bayrak kıtasal bir özellik taşıyacaktır.²¹

Latin Amerika devrimcileri arasında kıta çapında bir kurtuluşu hayal edenler az değildir. Bu kıtanın ülkelerinin tarihi, coğrafi, kültürel, hatta sosyo-ekonomik bakımdan birbirleriyle ortak yanları olması, Latin Amerikalı devrimcilerin dar ülke milliyetçiliğinin ötesine taşmasını kolaylaştırır. Buna karşılık bunların çoğunluğu, ufku sadece bu kıta ile sınırlı, "Latin Amerika milliyetçiliği" denebilecek bir yaklaşımın ötesine geçmekte zorlanır. Che ise bunlardan bütünüyle farklı bir tavır içindedir. Başlangıçta dikkati daha çok Latin Amerika üzerinde odaklanmış olsa bile zamanla gözlerini bütün dünyaya çevirmiş, Asya ve Afrika'nın sömürgecilikten yeni kurtulmuş halklarıyla temas içine girmiş, perspektifini bütün dünyayı kapsayacak biçimde genişletmiştir. Kongo'da pratik olarak devrimci faaliyete girişmiş olması doğrudan doğruya bunun bir ifadesidir. Bolivya seferini bile sadece Latin Amerika devriminin önünü açmak üzere bir girişim olarak görmek çok yanlış olur. Che Bolivya seferinden ABD emperyalizminin karşısında ikinci bir Vietnam oluşturmayı amaçlamaktadır. "Tricontinental'e Mesaj" neredeyse baştan aşağı Vietnam devrimi ile dayanışma teması etrafında örülmüştür. Che'nin ünlü sözü "İki, üç, daha fazla Vietnam" da orada söylenmiştir. Tarih 16 Nisan 1967'dir ve Che Bolivya cangılında elde silah savaşmaktadır.

Che teorik olarak sosyalizmin dünya çapında bir mücadeleyle zafere kavuşacağı konusunda gayet berraktır. 1965 başında daha Küba yöneticisi iken Afrika-Asya Dayanışma Örgütü'nün toplantısında şöyle söylüyor:

Bu ölüm kalım savaşında sınır yoktur. Dünyanın herhangi bir yerinde olanlara ilgisiz kalamayız, çünkü her ülkenin yenilgisi hepimiz için bir yenilgi olduğu gibi, her ülkenin emperyalizm karşısındaki zaferi bizim de zaferimizdir.

20 "Fedakârlığımız bilinçlidir, yaratmakta olduğumuz özgürlüğün bedelinin taksididir." Ernesto Che Guevara, "El socialismo y el hombre en Cuba", *Obras II*, s. 384. [Türkçesi: "Küba'da İnsan ve Sosyalizm Üzerine Notlar", *Che Konuşuyor*, s. 171.]

21 "Guerra", a.g.m., *Obras I*, s. 172-73. Vurgu bizim. [Türkçesi: "Gerilla Savaşı", a.g.m., *Che Konuşuyor*, s. 111-112.]

Proleter enternasyonalizminin uygulanması, daha iyi bir gelecek için mücadele eden halklar için sadece bir görev değil, **kaçınılmaz bir zorunluluktur**.²²

Stalinizmin, sosyalizmin (hatta komünizmin) tek bir ülkede kurulabileceği fikri ile birlikte, proleter enternasyonalizminin Marksistler için “kaçınılmaz bir zorunluluk” olduğu gerçeği sosyalist hareketin ağırlıklı bölümünün ufkundan kaybolmuştu. Che devrimci Marksizmin bu fikrini vurgulu biçimde canlandırıyor. 1965'te, en önemli çalışmalarından birinde, “Küba'da Sosyalizm ve İnsan”da bu fikri tekrarlamakla kalmıyor, sosyalizmin amacının ne olduğunu da ortaya koyuyor:

Partisinin bağrında devrimin ideolojik itici gücü olan devrimci, **dünya çapında sosyalizmin kurulması** gerçekleşene kadar ancak ölümle durabilecek olan aralıksız çabasıyla tükenir. En acil görevler yerel ölçekte gerçekleştiğinde devrimci şevki körelir ve proleter enternasyonalizmini unutursa, yönetmekte olduğu devrim esin veren bir güç olmaktan çıkar, kendisi de azılı düşmanımız emperyalizmin sonuna kadar yararlanacağı rahat bir uyuşukluğa gömülür. Proleter enternasyonalizmi bir görevdir, ama aynı zamanda **devrimci bir zorunluluktur**. Biz halkımızı böyle eğitiyoruz.²³

Che “zorunluluk” fikrini tekrar etmekle birlikte, burada daha da ileri geçerek (Marksist) devrimcinin amacının “dünya çapında sosyalizmin kuruluşu” olduğunu ileri sürüyor. Devrimci bu gerçekleşene kadar “aralıksız çabasıyla tükenir”. Stalinist bürokrasinin yarattığı anlayış gibi, kendi ülkesinde sosyalizmin kuruluşu ile bitmez görevi! 1967'de “Tricontinental'e Mesaj”da ise bütün bu akıl yürütmenin materyalist temelini yalınlığıyla ortaya koyuyor:

Kısacası, emperyalizmin dünya çapında bir sistem ve kapitalizmin son aşaması olduğu ve dünya çapında bir çarpışmada yenilmesi gerektiği unutulmamalıdır.²⁴

İşte Stalinist bürokrasi “tek ülkede sosyalizm” teorisi ve programıyla tam da bunu “unutmuş”tur, daha doğrusu kendi çıkarları doğrultusunda unutmayı tercih etmiştir. Lenin ve Trotskiy'den beri ilk kez bir muzaffer devrimin önderi yalın biçimde (terimi kullanmadan) dünya devriminin gerekliliğini savunmaktadır.

Buradan gidilecek yer bellidir: bir Enternasyonal. Che kısa hayatında Küba devriminin kazanımlarını bir dünya partisi kurma yolunda seferber edecek zama-

22 Ernesto Che Guevara, “Discurso en Argel”, *Obras II*, s. 573. Vurgu bizim. [Türkçesi: “Afrika-Asya Kongresi'nde”, *Che Konuşuyor*, s. 136.]

23 “El socialismo y el hombre”, a.g.m., *Obras II*, s. 382. Vurgular bizim. [Türkçesi: “Sosyalizm ve İnsan”, a.g.m., *Che Konuşuyor*, s. 170.]

24 “Mensaje”, *Obras II*, s. 594. [Türkçesi: “Tricontinental'e Mesaj”, *Che Konuşuyor*, s. 193.]

Devrimci Marksizm

nı bulamamış olabilir. Veya Stalinist kökenleri dolayısıyla devrimin bu vazgeçilmez aracı ufkunun içine dahi girmemiş olabilir. Ancak yukarıdaki satırlarda ifade edilen enternasyonalist düşünce ve inancın, sonunda, bilinçaltından bile olsa, bir Enternasyonal fikrinin dile gelmesiyle sonuçlandığını görmek son derecede ilginç. Che bir demecinde şöyle diyor:

...baskı enternasyonaline karşı, proleterlerin ve köylülerin ortak düşmana karşı mücadelelerinin enternasyonalinden kaçınılmaz ve doğal cevap gelecektir.²⁵

Burada dile gelen enternasyonal tam bir örgüt değil, And Dağları'ndan hareketle Latin Amerika'nın bütününe yayılacak olan mücadeleler silsilesidir. Ama kelimenin 20. yüzyılın ikinci yarısında (IV. Enternasyonal dışında) sürekli olarak enternasyonalizmin kaçınılmaz gerekliliğinden söz eden tek devrimcinin dilinden dökülmesi bir rastlantı olamaz.²⁶

3. “Domuz ahır”na isyan: Sovyetler Birliği’ne karşı Che

Sovyetler Birliği’ne (bundan sonra SSCB) bağlı partilerin devrimden bütünüyle uzak durmasına bu kadar eleştirel yaklaşırken ve bürokrasinin veba gibi kaçtığı dünya devrimini hep daha fazla vurgularken, Che’nin sonunda SSCB ile çelişkiye girmemesi düşünülemez bir şeydir. Nitekim Che gençlik yıllarında SSCB’ye hayranken, Küba devrimi sonrasında SSCB ile işbirliği içinde yürürken, hayatının son yıllarında SSCB’ye cepheden ağır eleştiriler yöneltmeye başlamıştır. Bu eleştiriler hem SSCB’de sosyalizmin inşasına yöneliktir hem de bürokrasinin uluslararası politikasına, özel olarak da dünyanın farklı yerlerindeki devrim ve devrimci savaşılar karşı tavrına.

Bu konuya Giriş bölümünde belirtmiş olduğumuz bir noktayı yeniden vurgulayarak başlamak doğru olur. Che devrimci hayatına SSCB’ye hayranlığa varan bir yakınlık duyarak başlamıştır. Onu bir devrimci olarak biçimlendiren, Küba devrimi sırasında ve sonrasında da bir süre boyunca devam eden bu yakınlık Küba-SSCB işbirliği temelinde devam etmiştir. 1962’de hazırladığı bir raporda SSCB konusunda söyledikleri, Ekim devriminin ürünü olan bu ülkeye ne kadar büyük saygı duyduğunu açıklıkla ortaya koyuyor:

Bu şartlar altında her Latin Amerika ülkesinde emekçiler tam kurtuluş için mücadelelerini yoğunlaştırmalıdır. Önlerinde Küba örneğinden başka daha uzak, hatta daha saygın örnekler de vardır; sosyalist ülkelerin ve özellikle insanlığın

25 “Josie Fanon”, a.g.m., *Che Konuşuyor*, s. 133.

26 Che “enternasyonal” kelimesini “Tricontinental’e Mesaj” metninde de bir kez, Latin Amerika’daki uluslararası gerici cepheyi anlatırken “suç ve ihanet enternasyonal” ifadesinde kullanacaktır. (“Mensaje”, a.g.m., *Obras II*, s. 589; “Tricontinental’e Mesaj”, a.g.m., *Che Konuşuyor*, s. 187.)

gerçek özgürlük yoluna ilk adım atan Sovyetler Birliği'nin yüce örnekleri.²⁷

Yukarıda da belirtildiği gibi, devrimin son safhasında ve devrim ertesinde Küba komünist partisi ile ilişkileri kuran ve derinleştiren Che olmuştur. 1957 yazında komünist parti Che'nin talebi üzerine bir kadrosunu Che'nin kampına yollar ve ilişkiler bundan sonra adım adım derinleşir.²⁸ SSCB ile ilişkilerin kurulmasında da Che Küba devriminin önderliği içinde esas aktif unsur olmuştur. SSCB'nin 1959 sonbaharında Küba'ya yolladığı ilk temsilcisi olan Alexiev ilk randevusunu Che'den alır. O görüşmede Che şöyle diyecektir:

Devrimimiz, halk tarafından yapılmış, gerçekten ilerici, anti-emperyalist ve anti-Amerikan bir devrimdir...Ama dünya çapında devrimci hareketin ve her şeyden önce sosyalist blok ve Sovyetler Birliği'nin yardımı olmaksızın zafere ulaşp onu muhafaza edemeyiz.²⁹

Che bu ilk görüşmede söylediği bu çok önemli sözlerin kişisel fikri olduğunu da belirtir muhatabına. Yani SSCB'ye yakınlık bakımından neredeyse yalnızdır henüz Küba önderliği içinde. Alexiev daha sonra Che'nin biyografistine "Pratikte Che Küba ile ilişkilerimizin mimarıydı" diyecektir.³⁰

Bütün bunları vurgulamamızın nedeni şu: Che SSCB ile ilişkiye girdiğinde bakışı son derece olumludur. Daha sonra gelişen eleştirel tavrı hiçbir "önyargı"nın değil, yaşadığı somut deneyimin ürünüdür. Burada, yaşadıklarından ders çıkaran bir devrimcinin övülesi tavrını görüyoruz.

Che daha SSCB'ye yaptığı ilk ziyarette düş kırıklığına uğrar. Kasım 1960'ta yapılan bu ziyaret sırasında Che Ekim devriminin yıldönümünü Lenin'in mozolesi üzerinde Sovyet partisinin politbürosu ile birlikte karşılamıştır. Marksizme gelirken SSCB'ye hayran, Lenin'e büyük bir inanç duyan bir genç devrimci için (Che henüz 32 yaşındadır!) bu ne etkileyici bir an olmalı! Buna rağmen daha bu ilk gezide Che keskin gözlemlerini yapmaya başlamıştır. Biyografisti şöyle yazıyor:

Che bunu hiçbir zaman kamu önünde ifade etmemiş olsa da, onu tanıyanlar Rusya'ya ilk ziyaretinden Kremlin görevlilerinin, ortalama Sovyet vatandaşının zor hayat şartlarına karşıtlık oluşturan elit hayat tarzlarından ve burjuva lüksüne belirgin düşkünlüklerinden umutsuzlanmış döndüğünü söylüyorlar. Kırk beş yıllık sosyalizm belli ki yeni bir Sosyalist İnsan yaratamamıştı, hiç olmazsa parti eliti arasında...³¹

27 Ernesto Che Guevara, "Küba ve Kennedy Planı", *Che Konuşuyor*, s. 83.

28 Anderson, a.g.y., s. 296-97.

29 Aynı yerde, s. 441.

30 A.y., s. 492.

31 A.y., s. 488.

Gerçek Marksist devrimci, bürokrasiyi görür görmez tanımış, Stalinist “sosyalizm”e notunu derhal vermiştir! Bu ilk ziyaretteki düş kırıklığı daha sonra adım adım büyüyecektir. SSCB ziyaretinden yaklaşık bir yıl sonra, Ekim 1961’de Küba’ya yerleştirilmiş Sovyet füzeleri konusunda ABD ile muazzam bir gerilime giren Hruşçov’un Küba önderliğinin sırtından ABD başkanı Kennedy ile anlaşmaya yanaşması, sadece Che’de değil, bütün Küba halkında muazzam bir tepki yaratacaktır. Halk bu deneyimi çabucak unutmuş olabilir, ama büyük devrimcinin dünyaya bakışında bu olay da önemli bir belirleyen olacaktır. Che Küba devriminin kalımı için SSCB’ye güvenilemeyeceğini kavradığı bu kriz sırasında aynı zamanda Latin Amerika devriminin Küba için vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu da tam anlamıyla bilincine çıkartmıştır.³² Yani “sosyalizmin vatani”nin tepeden tavrı ve dostlarını yarı yolda bırakabileceğini kanıtlaması, Che’nin proleter enter-nasyonalizmine dönüşünde etkili olmuştur.

Che ile Sovyet bürokrasisinin ilişkilerinin bozulması, Che’nin Küba devletinin yöneticiliğinden ayrılıp yeniden dünya devrimi için elde silah savaşmaya başladığı döneme rastlar. 1965-67 arasında ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Che Sovyetler Birliği’ne ilk büyük eleştirel salvosunu, Kongo ve Bolivya seferlerine çıkmadan önce Şubat 1965’te, Cezayir’de son defa kamuya açık bir toplantıda hatip olarak bulunduğu Afrika-Asya Dayanışma Örgütü toplantısında savurmuştur. Bu aşamadan itibaren, Küba ile SSCB arasındaki ilişkiler dolayısıyla Che’nin faaliyetine SSCB ve ona bağlı Comecon ülkelerinin görünürdeki desteği hiçbir zaman sona ermemekle birlikte, Che ile Sovyet bürokrasisi arasında tam bir soğuk savaş yaşanmıştır. Nihayet, Nisan 1967’de “Tricontinental’e Mesaj” olarak bilinen hitabında Che Sovyet bürokrasisini bir kez daha yerden yere vurmuştur. Sovyet bürokrasisi ise her zamanki diplomatik ve ikiyüzlü tavrıyla Che’ye hiçbir zaman kamu önünde dil uzatmamakla birlikte kapalı kapılar ardında onu yıpratmaya çalışmıştır. 1964’ten itibaren Sovyet partisinin önderleri arasında Che’nin “maceracı”, (o dönemde gelişen Sovyet-Çin ayrılığı dolayısıyla) “Maoist”, hatta “Trotskist” olduğuna dair değerlendirmeler yaygınlaşmıştır.³³ Bürokrasinin hakkını yememek için ekleyelim ki, Comecon üyesi öteki ülkelerin basını Che’ye zaman zaman açık ve cepheden saldırılar yapmıştır.³⁴ Yine de buradaki üslup farkı vurgulanmadan geçilecek bir şey değildir. Che, bütün büyük devrimciler gibi sosyalist hareket içindeki farklılıklar konusunda açık sözlüdür, halka gerçekleri

32 A.y., s. 452.

33 A.y., s. 580-81.

34 Bunlardan biri hakkında ölümünden sadece bir ay önce Che günlüğüne şöyle yazıyor: “Bir Budapeşte gazetesi Che Guevara’yı eleştiriyor, acınacak ve açıkça sorumsuz biri olduğunu belirtiyor ve Şili Partisi’ni pratik tavrılar aldığı için Marksist tutumu dolayısıyla övüyor. İktidarı almayı nasıl isterdim sadece her türden korkağın ve uşağın maskesini düşürmek ve o hayvan burunlarını kendi pislikleri içinde sürtmek için.” (Anderson, a.g.y., s. 727.) Budapeşte gazetesinin Moskova’daki efendileri adma övdüğü Luis Corvalán liderliğindeki Şili Komünist Partisi, altı yıl sonra 1973’te reformist/parlamentarist hayalleri dolayısıyla Şili halkını kasap Pinochet’nin sultasına terk edecek olan partidir. “Marksist tavrı” dolayısıyla övülen parti budur!

söylemekten kaçınmaz. Sovyet bürokrasisi ise halka bir şey anlatmak derdinde değildir; tek amacı rakibini kapalı kapılar ardında, örtülü bir takım eleştirilerle yıpratmak, yenilgiye uğratmaktır.

Che'nin SSCB'ye ve ona bağlı ülkelere eleştirisinin iki temel boyutu vardır. Bunlardan biri Sovyet bürokrasisinin sosyalizmin inşasına yaklaşımıdır. Che, Sovyet bürokrasisinin ve onu izleyerek Doğu ve Orta Avrupa'nın Sovyet hâkimiyetindeki ülkelerinin bürokrasilerinin sosyalizmin inşası sorununa yaklaşımını büyük ölçüde kapitalizmin mantığına teslimiyet olarak görmekte, kendisinin Küba'da uygulamaya çalıştığı inşa yöntemlerini sosyalizmi inşa etme aşamasında bulunan bütün ülkeler için önermektedir. Bu konu 1963-64 yılları arasında Küba'da, uluslararası alandan Marksist iktisatçıların da katılımıyla çok ciddi ve çok verimli bir tartışmanın konusu olmuştur. Bu tartışmaya Che ve Kübalı yoldaşlarının yanı sıra Batı Avrupa'dan Charles Bettelheim ve Ernest Mandel de katılmıştır.³⁵ Che daha sonra sosyalizmin inşası konusundaki görüşlerini SSCB Bilimler Akademisi'nin *Ekonomi Politik Elkitabı* üzerinde yaptığı eleştirel değerlendirmede ayrıntılı olarak yeniden ortaya koymuştur.³⁶

SSCB bürokrasisinin yöntemleri ile Che'nin yöntemleri arasındaki fark birkaç nokta çevresinde kısaca özetlenebilir.³⁷ SSCB, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra işletmeleri giderek daha fazla kendi kendini finanse eden özerk birimler haline getirerek bunları piyasa rekabetine tâbi kılmayı amaçlayan bir yöneliş benimser, böylece değer yasasının ekonominin işleyişindeki etkisini artırırken, Che "bütçe finansmanı" adıyla anılan, her işletmenin gelirlerinin merkezi devlet bütçesine aktarıldığı ve işletmelerin bütçeden yatırım ihtiyacı kadar pay aldığı "konsolide" işletme sistemini savunmakta, sosyalizmin inşasında planlamanın değer yasası üzerinde bütünüyle hâkimiyet kurmasının gerekli olduğunu ileri sürmektedir. Üretimin artırılması için işçilerin teşviki söz konusu olduğunda, SSCB yönetimi ağırlıklı olarak "maddi özendiricileri", yani işçinin maddi yaşam düzeyini yükselten özendirici türlerini uygularken, Che maddi özendiricilere toptan karşı olmamakla birlikte, bunların çoğunlukla kolektif olanaklar halinde uygulanması gerektiği görüşünü savunmakta, ağırlığın ise "manevi özendiricilere", yani sosyalizmin kuruluşu yolunda yapılacak katkıların özendirilmesi biçiminde formüle edilecek önlemlere verilmesini talep etmektedir. Bunun uç biçimi gönüllü çalışmadır. Sovyet devriminin ilk yıllarında uygulanan Subotnik (Komünist Cumartesi) pratiğinden esinlenen gönüllü çalışma, bir yandan maddi üretime katkıda bulunurken, bir yandan da gençliğin komünist bilincinin yükselmesini sağlayan bir yöntem olarak Che'nin ısrarla savunduğu (ve elbette her

35 Bu konuda yararlı bilgiler için Michael Löwy'nin kitabının "Che'nin Ekonomik Fikirleri" başlıklı 2. Kısımına bakılabilir: a.g.y., s. 35-75.

36 *Apuntes*, a.g.y., s. 108-218.

37 Bu konuda Löwy'nin yukarıda (bk. 34 no.lu dipnotu) atfettiğimiz kitabı dışında bir başka yararlı kaynak da şudur: Carlos Tablada, *Che Guevara. Economics and Politics in the Transition to Socialism*, Pathfinder/Pacific and Asia, Sydney, 1989.

alandaki olduğu gibi kendisinin de pratik olarak katıldığı) bir faaliyettir.

Özellikle bu son iki nokta bizi Che'nin sosyalizmin kuruluşunun aynı zamanda bir "Yeni İnsan"ın oluşumunu içerdiği tezine getirir. Che sosyalizmin kuruluşunda üretici güçlerin geliştirilmesinin büyük önem taşıdığının, sınıfsız bir topluma ancak emek üretkenliğinin yüksek bir düzeyi temelinde ulaşılacağına bütünüyle bilincindeydi. Ama mekanik bir tarzda salt üretici güçlerin gelişmesini sosyalizmin gelişmesi olarak anmayı da, kapitalizmden devralınmış insan ilişkilerinin ve zihniyetinin değişmediği bir ortamda sosyalizmin kurulabileceğinin düşünülmesini de yanlış buluyordu. Sosyalizmin kuruluşu kapitalist toplumun insanının köklü bir değişimden geçmesini gerektiriyordu. İnsan "meta-insan" olmaktan çıkacak ve kendini üretimde gerçekleştiren yeni bir insan haline gelecektir:

İnsan, düşüncesini, hayvanca ihtiyaçlarını emek dolayısıyla tatmin etme zorunluluğunu varsayan rahatsız edici gerçekten özgürleştirmeye başlar. Kendini eserinde resmedilmiş görmeye ve insani büyüklüğünü yaratılan nesne, gerçekleştirilen emek aracılığıyla kavramaya başlar. Bu artık varlığının bir bölümünü kendisine ait olmayan satılmış bir emek gücü olarak terk etmediği, kendisinin bir uzantısı, kendisine bir ayna tutan ortak hayata bir katkısı olduğu anlamına gelir. Toplumsal görevinin yerine getirilmesidir bu.³⁸

Elbette buraya giden yol çok çetindir. Che bunun farkındadır. Bunun içindir ki "hâlâ kundakta olduğumuzu" söyler.³⁹ Bunun içindir ki, "toplumun bütünü de vasa bir okula dönüştürülmelidir."⁴⁰

Che kapitalizmden sosyalizme geçişte bürokrasi olgusunun bütünüyle bilincindedir. SSCB'ye ilk ziyaretinde Sovyet toplumunun nasıl farklı hayat tarzlarına sahip toplumsal gruplardan oluştuğunu gözlediğini gördük. Bu ziyaretten altı ay sonra Küba'nın ekonomik planlamasını tartıştığı bir konuşmasında şunu söylüyor:

...klima aygıtlarıyla falan donatılmış bir bakanlık bürosunda oturan birinin işçilerin sesini pek duyamayacağı belli, bu yüzden de ifade yolları arıyoruz.⁴¹

Burada bürokratin toplumsal işbölümü içindeki yerinin ve ayrıcalıklarının ("klima aygıtları falan") onu işçi sınıfından ayırması yolunda nesnel dinamikler olduğunu Che'nin gördüğü ortaya çıkıyor.

Che bürokrasi tehlikesini Küba bağlamında açık yüreklilikle tartışıyor.

38 "El socialismo y el hombre", a.g.m., *Obras II*, s. 376.

39 Aynı yerde, s. 377.

40 Aynı yerde, s. 372.

41 Ernesto Che Guevara, "Küba'nın Ekonomi Planı", *Che Konuşuyor*, s. 66.

...[devlet aygıtının] kendisi de yavaş yavaş kitlelerden tamamen kopuk, rahat ve sorumsuz bir bürokrasinin eline düşmeye başlamış ve her türlü bürokratik mevki ve terfi için atlama tahtası olarak görülür olmuştur.⁴²

Kendi devrimci rejiminde henüz oluşmakta olan bir bürokrasiyi böyle titiz gözlerle eleştiren birinin, bürokratik kastın, artık yerleşik bir olgu olduğu SSCB'de ve Comecon ülkelerinde nasıl bir sorun olduğunu görmemesi mümkün değildir. Nitekim Che bu ülkelerde uygulanan ekonomik modeli eleştirmekle yetinmez, bunun belirli toplumsal katmanların çıkarlarıyla ilişkisini de ortaya koyar. Polonya, Çekoslovakya ve Doğu Almanya'da yapılmakta olan ekonomik reformları eleştirirken şöyle der:

...her aşamada daha fazla gelir elde eden işletme yöneticileri oluyor. Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde kabul edilen son plana bakmak ve yöneticinin emeğine atfedilen önemi ya da daha doğrusu bu emeğe karşılık yapılacak ödemeyi göz önüne almak yeterlidir.⁴³

Bu ülkelerde sosyalizme geçişin ekonomisi bütünüyle bürokrasinin damgasını vurduğu bir süreç içinde her şeyi kişisel çıkara bağladığı, piyasayı gittikçe daha fazla canlandırdığı, sosyalizmi inşa heyecanını bütünüyle bir kenara bıraktığı içindir ki Che'nin tepkisi büyüktür. Küba'ya iktisadi danışman olarak gitmiş olan Fransız iktisatçısı René Dumont, Che ile bir diyalogunu şöyle anlatıyor:

Sovyetler Birliği'nin sanayi alanındaki başarıları konusunda çok eleştirel bir tavra sahipti. Orada, diyordu Che, herkes çalışıp didinip kotasını aşmaya çalışıyor, ama sadece daha fazla para kazanmak için. Sovyet İnsanı'nın gerçekten yeni tür bir insan olmadığı kanısındaydı, onun Yankilerden hiçbir farkı olmadığını düşünüyordu. Küba'da 'her şey devlete ait olsa bile ikinci bir Amerikan toplumunun' yaratılmasına bilinçli olarak katılmayı bütünüyle reddediordu.⁴⁴

Bu yüzdendir ki, bir gün SSCB'den döndüğünde oradaki sosyo-ekonomik ve politik düzeni eleştirmeye kalkışan bir arkadaşının sözünü keserek şöyle der: "Sana şunu söyleyeyim: Söylediklerini dinlememe gerek yok çünkü zaten biliyorum ki bütün hepsi bir domuz ahır, kendi gözlerimle gördüm."⁴⁵

Bütün bunların sonucunda, Che ancak 2006'da gün yüzüne çıkacak çalışmasında şu yargıya ulaşır: Sovyetler Birliği'nde "kapitalizme geri dönülmektedir".⁴⁶

42 "El cuadro", a.g.m., *Obras II*, s. 155. [Türkçesi: "Yeni Parti İçin Kadrolar", *Che Konuşuyor*, s. 87.]

43 Aktaran Löwy, a.g.y., s. 62.

44 Aktaran Löwy, a.g.y., s. 66.

45 Anderson, a.g.y., s. 608.

SSCB'nin uluslararası politikasına gelince. Bu mesele çok karmaşık yönler içermekle ve bürokrasinin başa geçtiği 30'lu yıllardan çöküşün gündeme geldiği 1980'li yıllara kadar çok farklı merhalelerden geçmekle birlikte, esas olarak bütün bu dönem boyunca emperyalizm ile "sosyalist blok" arasındaki dengeyi korumaya yönelik muhafazakâr bir politika olmuştur. "Barış içinde bir arada yaşama" ilkesi ve stratejisi tam da bu muhafazakâr politikanın ifadesidir. Elbette barış içinde bir arada yaşama yer yer ve zaman zaman her bir tarafın dengeyi kendi lehine çevirmek amacıyla ötekine karşı hareketleri desteklemesi anlamına gelebilir. Ama bürokrasi açısından bütün halk hareketleri, bütün savaşılar, bütün devrimler kendi rejiminin ayakta kalmasına hizmet ettiği ölçüde anlamlıdır, bunlara bu kriter temelinde destek verilir ya da sırt çevrilir.⁴⁷

Che'nin Küba için öngördüğü ve Küba önderliği içinde olduğu sürece sürdürdüğü (Fidel Castro'nun da o aşamada aktif biçimde destek verdiği) uluslararası politika ise Sovyet politikasına bütünüyle ters düşmekteydi. Sovyet bürokrasisi devrimlerin yayılmasından iki nedenle korkuyordu: Hem bunlar emperyalizmle ilişkilerini gerebileceği için, hem de dünya sosyalist hareketinde hakimiyetini tehlikeye atacağı için. Oysa Che sadece Latin Amerika'nın işçi ve köylülerini değil, bütün kıtaların emekçilerini ve ezilen halklarını sürekli olarak devrimci mücadeleye çağırıyor, bununla da yetinmiyor, Küba devletinin olanaklarıyla onları destekliyor, sonunda da iki farklı ülkede bu devrimci mücadelenin başına geçiyordu. Ayrıca II. Dünya Savaşı sonrası sömürge imparatorluklarına karşı sömürgelerde yaşanan uyanış ve ayaklanmanın ürünü olan Afrika-Asya Dayanışma Örgütü'nü desteklemekle kalmıyor, bu örgüte devrim ve sosyalizm önerilerinde bulunuyor, Afrika ve Asya'nın mücadelesini Latin Amerika ile birleştirmek için Tricontinental ("üç kıta hareketi") adlı örgütün oluşmasına ön ayak oluyordu. Bir noktada bu iki politikanın, yani "barış içinde bir arada yaşama" politikasıyla enternasyonalist "dünya devrimi" politikasının cepheden karşı karşıya gelmesi kaçınılmazdı.

Che Sovyet bürokrasisinin dış politikasını kamuya açık biçimde iki kez çok sert biçimde eleştirmiştir. Bunlardan ilki Afrika-Asya Dayanışma Örgütü'nün 1965'te yapılan toplantısında, öteki ise Tricontinental'in 1967'deki toplantısına Bolivya'dan yolladığı ünlü mesajdır. Bu iki çıkışta yaptığı eleştirileri kısaca ve mümkün olduğunca Che'nin kendi dilinden özetleyelim.

Che'nin eleştirisi iki noktada toplanır: ekonomik ve politik. Ekonomik planda, SSCB'nin yoksul ülkelerdeki devrimci rejimlerle kurduğu ilişkinin sosyalist

46 *Apuntes*, a.g.y., s. 31.

47 SSCB bürokrasisi barışı o kadar fetişleştirmişti ki, emperyalizm çağının devam ettiği kabul edildiği halde, SSCB Bilimler Akademisi'nin *Ekonomi Politik Elkitabı* şöyle yazabiliyordu: "...Ancak, içinde yaşadığımız çağda savaşlar mutlak bir anlamda kaçınılmaz değildir." Che, kendi notlarında bu önerme hakkında şöyle yazıyordu: "Bu insanların neye savaş dediğini kesin bir biçimde tanımlaması iyi olurdu." *Apuntes*, a.g.y., s. 103.

bir ülkenin izlemesi gereken politikanın tersine bütünüyle kendi çıkarı temelinde biçimlenmesini eleştirir.

Bütün bunlardan bir sonuç çıkarmalıyız: Kurtuluş yoluna yeni girmiş olan ülkelerin kalkınmalarının maliyeti sosyalist ülkeler tarafından üstlenilmelidir... Bizce bağımlı ülkelere yardım görevine yaklaşım böyle bir ruhla ele alınmalıdır. Değer yasasının ve bu yasanın ürünü olan uluslararası eşitsiz mübadele ilişkilerinin az gelişmiş ülkelere dayattığı fiyatları temel alan, karşılıklı yarara dayalı ticareti geliştirme türünden şeyleri artık duymamalıyız... İki ülke grubu arasında böyle ilişkiler kurarsak, sosyalist ülkelerin bir bakıma emperyal sömürünün suç ortakları olduğunu kabul etmek zorunda kalırız... Sosyalist ülkelerin ahlaki görevi, Batı'nın sömürücü ülkeleri ile örtülü suç ortaklıklarını bozmaktır...⁴⁸

Buradaki fikirleri çok dikkatli biçimde ele almak gerekir. Çünkü bunlar gelecekte kurulacak işçi devletleri arasındaki ekonomik ilişkilerin nasıl kurulması gerektiği konusunda da yol gösterici niteliktedir. Unutulmamalıdır ki Lenin ve Trotskiy birden fazla işçi devletinin bulunduğu bir dünyada yaşamamışlardır. Onlardan sonra gelen Marksistlerin bu soruna nasıl yaklaşmış olduğunu incelemek gelecek için önemli ipuçları verebilir. Birincisi, Che SSCB'nin az gelişmiş ülkelerle dış ticaretinde kapitalist dünya pazarında değer yasası temelinde oluşan fiyatları uygulamasını sert bir dille eleştirmektedir. Burada değer yasasının devrimci dayanışma ilkesinin yerini almasını kabul edilemez bulmaktadır. Kısacası, Che kapitalist piyasanın mantığının devrimci rejimler arasındaki ilişkilerde askıya alınmasını önermektedir.

İkincisi, ticaret ya da dolaşım alanındaki bu eleştiri aslında daha genel bir ilkeye eşlik etmektedir: "Kurtuluş yoluna yeni girmiş olan ülkelerin kalkınmalarının maliyeti sosyalist ülkeler tarafından üstlenilmelidir" ilkesi. Che burada sınıflı toplumların tarihi boyunca, ama en önemlisi kapitalist-emperyalist çağda eşitsiz düzeylerde gelişmiş ülkelerin arasında bencilliğin kalkmasını, daha zengin olanın daha yoksul olan lehine fedakârlık yapmasını, kısacası pozitif ayrımcılığı savunmaktadır. Bunun bir uzantısı Che'nin aynı konuşmada dile getirdiği "sosyalist ülkeler" in bazı alanlardaki yatırımlarını az gelişmiş ülkelerde yapmaları gerektiği yolundaki önerisidir. Burada geleneksel ulusal bakış açısını paramparça eden ve yepyeni ufuklar açan bir takım yönelişlerle karşı karşıyayız.

Üçüncüsü, bütün bunların ışığında Che SSCB'ye muazzam ağır bir dille saldırmaktadır. Che iki kez SSCB ve benzeri ülkeleri emperyalizmin "suç ortakları" olarak niteliyor. SSCB'ye ne ölçüde eleştirel baktığının bundan daha açık ifadesi olamaz.

Afrika-Asya Kongresi'nde yaptığı eleştiri ekonomik alanda yoğunla-

48 "Discurso", a.g.m., *Obras II*, s. 573-74. [Türkçesi: "Afrika-Asya Kongresi'nde", a.g.m., *Che Konuşuyor*, s. 137-38.]

şırken, Che 1967'deki "Tricontinental'e Mesaj"ında SSCB'ye ve Çin Halk Cumhuriyeti'ne (ve kendini sosyalist olarak niteleyen bütün öteki ülkelere) politik alanda ağır eleştiriler yöneltmektedir. Ama buraya geçmeden önce bu eleştirinin temellerini 1965 konuşmasındaki bir fikirde görelim.

Baskıcı bir siyasi iktidara karşı silah yoluyla kurtuluşa karşı tavrımız, proleter enternasyonalizminin kurallarına göre olmalıdır. Savaşın ortasında olan sosyalist bir ülkede bir fabrika müdürünün, fabrikasında üretilen tankları cepheye göndermeden önce ödeme garantisi istemesi ne kadar absürd görülürse, kurtuluşu için savaşan ya da özgürlüğünü savunmak için silaha ihtiyacı olan bir halka ödeme yapmayı garanti edip edemeyeceğini sormak da aynı derecede absürddür...İçinde yaşadığımız dünyada silahlar ticari mal olarak görülemez... Amerikan emperyalizminin Vietnam ve Kongo'ya yönelttiği uğursuz saldırıya karşı cevabımız, bu ülkelere ihtiyaç duydukları tüm savunma donatımını vermek ve kayıtsız şartsız desteğimizi sunmak olmalıdır.⁴⁹

Buradaki eleştiri SSCB ve diğerlerinin devrimleri ve savaşları destekleme konusundaki çıkarıcı ve koşullu yaklaşımlarınadır. Bir bakıma bu eleştiri Che'nin iki yıl sonra aynı ülkelere yapacağı ağır taarruz konusundaki ilk uyarısıdır. Şimdi 1967'deki eleştiriye geçelim.

Ortada acı bir gerçek duruyor: Vietnam, ezilen dünyanın tamamının zafer özlülerinin ve umutlarının temsilcisi olan bu ülke, trajik biçimde yapayalnız... İlerici dünyanın Vietnam halkına gösterdiği dayanışma Roma sirklerinde pleblerin kendilerine gösterdiği takdirin gladyatörler açısından ifade ettiği acı ironiye benziyor. Saldırıya uğrayana başarı dilemek yetmez, onun kaderini paylaşmak, ona ölüme veya zafere kadar eşlik etmek gerekir... Amerikan emperyalizmi saldırganlığı dolayısıyla suçludur; dünya'çapında muazzam suçlar işlemiştir.

Bunu zaten biliyoruz beyler! Ama belirleyici anda Vietnam'ı sosyalist toprakların dokünulamaz bir parçası haline getirmekte tereddüt edenler de suçludur... Soruyoruz ve dürüst bir cevap istiyoruz: Birbiriyle kavga eden iki gücün [Sovyetler Birliği ve Çin] arasında tehlikeli denge hareketleri yapmakta olan Vietnam tecrit edilmiş durumda mıdır, değil midir?⁵⁰

Buradaki eleştiri, emperyalizme karşı savaşan bir halkın yalnız bırakılmasıdır. Bu Che'nin gözünde büyük bir suçtur. Che, SSCB, Çin ve ötekilerin, sosyalist olarak anılabilecek herhangi bir devletten beklenebilecek en temel görevi, emperyalizme karşı savaşana yardım görevini yerine getirmediği kanısına ulaşmıştır. Che'nin bu son kamuya yönelik açıklaması tonu ve eleştirilerinin içeriği bakımından kendinden sonra gelecek tavrın işaretlerini veriyor. Che Guevara ya-

49 Aynı yerde, s. 580-81. [Türkçesi: "Afrika-Asya Kongresi'nde", *Che Konuşuyor*, s. 144-145.]

50 "Mensaje", *Obras II*, 586-87. [Türkçesi: "Tricontinental'e Mesaj", *Che Konuşuyor*, s. 184-85.]

şasaydı, muhtemelen var olan bürokratik olarak yozlaşmış işçi devletlerine karşı büyük bir mücadele bayrağı açacaktı.

4. Yeni İnsan'ın tohumları: Che Guevara'nın kişiliği

Che Guevara hiçbir konuda sadece konuşup yazmayan, bir fikri öne sürdüğü zaman onu pratik olarak da uygulamaya çalışan bir devrimciydi. Birçok konuda "yüksek fikirleri"ni belirtip sonra burjuva bir hayat tarzından zerre kadar vazgeçmeyenlerden farklı olarak Yeni İnsan konusunda söylediklerini erkenden kendi hayatına uyguladı. Kişiliğinin en önemli yanıyla başlamış oluyoruz: teori-pratik birliği. Bütün büyük Marksist devrimciler gibi, teorik olarak ne ileri sürüyorsa, bu pratiğine ışık tutuyordu; pratik olarak uyguladığı her politikayı da teorinin sınavından geçiriyordu.

Che'nin kişiliğindeki belki de en önemli özellik, devrime adanmışlığıydı. Bu adanmışlık çok genç yaşında "ben" kavramı ile uğraşarak, "ben"i aşan bir "biz" duygusu oluşturarak ve bu "biz"in içine dünyanın bütün ezilmişlerini yerleştirerek ulaştığı bir noktaydı. 26 Temmuz Hareketi, 1956 yılında Meksika'da Sierra Maestra çıkarmasına hazırlanırken bir ara Meksika devleti harekete karşı bir tarruz başlatarak önderlerini ve militanlarını bir süre için hapse atmıştı. Annesinin bu durumdan rahatsızlığını belirten bir mektubuna cevaben Che şöyle yazıyordu: "O cezaevi günlerinde ve ondan önceki eğitim [gerilla eğitimi] günlerinde dava yoldaşlarımla bütünüyle özdeşleştim... 'Ben' kavramı tamamen ortadan kayboldu ve yerini 'biz' kavramına bıraktı."⁵¹ Che aynı yıl içinde daha erken bir aşamada tuttuğu "Felsefe Defterleri"nde de "ben" kavramı üzerinde durur ve bütün defterler baştan aşağı materyalist felsefe ile dolu olduğu halde Mevlana Celaleddin Rumi'den bir alıntı yapar: "Aşkın uyandığı yerde, nefis [ben], o karanlık müstebit ölür."⁵² Her devrimcinin egosu ile ciddi biçimde uğraşması, kendini dinlemesi, egonun yüceltilmesi konusundaki dürtülerini dizginlemesi gerekir. Che'ye bu sorgulamayı yapma olanağını tanıyan elbette tıp doktoru olması ve psikiyatri ve psikanalizle yakından ilgilenmesi olmuştur. Ama her devrimcinin Che'nin bu tavrından öğreneceği çok şey vardır.

Bu adanmışlık Che'yi devrim ve insanlığın sınıflı toplumdan kurtulması yolunda her türlü fedakârlığı yapmaya hazır hale getirecektir. Bu fedakârlık yer yer insan doğasına meydan okuma biçimini alacaktır. Che gençliğinden itibaren kronik bir astım hastasıdır. Bu Arjantinli, buna rağmen seçe seçe tropikal, son derece nemli bir iklimi olan Küba'yı kendi devrimci faaliyeti için seçebilmiştir! Üstelik Küba'nın en nemli ortamında, ormanlarla dolu Sierra Maestra'da iki

⁵¹ Anderson, a.g.y., s. 199.

⁵² A. y., s. 189. Rumi'den alıntı, Türkçe'den İspanyolca'ya, İspanyolca'dan İngilizce'ye, İngilizce'den Türkçe'ye çevrildiği için hiç kuşkusuz onun mısraının yalnızca mealini temsil eder. Rumi'nin bu mısraını bulmak aşırı derecede güç olacağından burada metni olduğu gibi kaynaktan çevirmekle yetindik.

Devrimci Marksizm

yıl yaşamıştır. Devrim öncesinde (ve daha sonra Kongo'da ve Bolivya'da) öteki yoldaşlarıyla birlikte yaşadığı fiziksel sıkıntı ve tehlikeler karşısındaki direnci, devrim sonrasında başka biçimlerde ortaya çıkıyordu. Che kelimenin gerçek anlamında sabahlara kadar çalışıyordu. Başka ülkelerden gelen konuklarını hayrete düşüren bir yaklaşımla randevularının bazılarını da gece yarısı veriyordu. Örneğin SSCB'nin Küba'daki ilk temsilcisi olan (yukarıda sözünü etmiş olduğumuz) Alexiev Che'den randevu istediğinde kendisine saat 2'de randevu verilmişti. Alexiev öğleden sonra 2'ye göre hazırlanacak ama neden sonra randevusunun sabaha karşı 2'de olduğunu öğrenecekti!

Fedakârlık aynı zamanda yaşam tarzı için de söz konusudur. Che muzaffer bir devrimin birkaç büyük kahramanından biri olarak el üstünde tutulurken, kendisine ve ailesine tanınabilecek en küçük ayrıcalığı derhal reddediyordu. Birlikte çalıştığı, mevki olarak kendisine bağlı insanlardan fazla hiçbir şey istemiyor, onların katlanmalarını istediği zorluklara kendisi de katlanıyordu. Merkez Bankası başkanı olarak atanınca kendisine önerilen 1000 dolar maaşı reddediyor, sadece devrimde kazandığı *comandante* (binbaşı) rütbesinden dolayı kendisine ödenen 250 dolarla yetinmekte ısrar ediyordu.⁵³ Che'nin yanında yetişen devrimcilerden Orlando Borrego, sahibinin devrimden sonra ABD'ye kaçarken terk ettiği bir Jaguar otomobili kimse kullanmıyor diye alıp kullanmaya başlayınca, Che arkadaşına böyle bir otomobilin ancak eski Küba'da kadın tacirleri tarafından kullanılabileceğini, halkın temsilcisi olarak Borrego'nun derhal bu sevdadan vazgeçmesi gerektiğini sert bir tonla anlatıyordu.⁵⁴ Fidel Castro'nun eşi Celia Sánchez Che'nin eşi Aleida'ya bir çift İtalyan pabucu hediye ettiğinde Che eşine bunu iade etmesi için basınç yapıyordu. Sıradan Kübalı emekçiler İtalyan pabucu giyebiliyor muydu? Che o kadar katıydı ki eşinin hasta çocuklarını hastaneye kendisine görev için verilmiş otomobille götürmesine bile izin vermiyordu. Halkın benzini özel ihtiyaçlar için harcanamazdı. Bu ve başka örneklerde Che'nin devrim sonrasında bürokrasinin oluşmasının başlıca mekanizması olan sosyo-ekonomik ayrıcalıklara nasıl düşman olduğunu görmemek mümkün değil. "Küba'da Sosyalizm ve İnsan" denemesinde bu konuya son derecede berrak biçimde yaklaşır:

Bir insan, tüm hayatını devrime adayabilmek için, oğlunun belli bir ihtiyacının giderilmemiş olması, çocukların ayakkabılarının eskimesi ya da ailesinin çok gerekli bir malın sıkıntısını çekmesi gibi şeylerle uğraşma zahmetine katlanmaktan kaçınabileceğini sanıyorsa, bu akıl yürütmenin ardında gelecekteki yolsuzluk tohumlarının zihnine sızmasına izin veriyor demektir.⁵⁵

⁵³ A.y., s. 484.

⁵⁴ A.y., s. 503-504.

⁵⁵ "El socialismo y el hombre", *Obras II*, s. 382-83. [Türkçesi: "Küba'da Sosyalizm", *Che Konuşuyor*, s. 170.]

İnsan Kızıl Ordu'nun komutanı iken babasına bir çift pabuç bulmaktan kaçınmak zorunda kalan Trotskiy'i hatırlıyor! İşte ancak böyle biri, bir gün iktidarın getirdiği "ikbal"e tekme vurarak yeniden dağlara çarpışmaya dönebilir!

Che'nin bir başka özelliği de çalışma tarzında disipline verdiği mutlak önceliktir. Latin Amerika insanını ve devrimci hareketini biraz tanıyanlar, o dünyada disiplin anlayışının Türkiye'dekinin dahi fersah fersah gerisinde olduğunu bilirler. Latin Amerika'da bir toplantının ilan edilen saatten bir saat sonra bile başlaması bir mucizedir. İşte Che bu ortamda muazzam bir disiplin anıttır. Bu konuda anlatılabilecek öykü ve tanıklık çoktur. Örneğin SSCB'nin Küba'daki temsilcilerinden biri, Che'yi yakından tanıyan Leonov şöyle diyor: "Çok sıkı organize olan biriydi. O anlamda hiç Latin değildi, daha ziyade bir Alman'a benziyordu. Dakik, kesin...Latin Amerika'yı tanıyanlarımız için gerçek bir şaşkınlık kaynağıydı." Moskova'da resmi bir ziyarette yapılan bir toplantıda başlama saati geldiğinde manzara şudur: Masanın bir tarafında bütün Sovyet delegasyonu, öteki tarafında ise tek başına Che oturmaktadır. Küba delegasyonunun öteki üyeleri ancak yirmi dakika sonra, kılık kıyafet darmadağınık, koştuktan nefes nefese boy göstermeye başlarlar! Bunun üzerine Che ertesi gün Lenin'in mozolesine yapılan ziyarette rehberi Lenin'in efsanevi disiplin anlayışı konusunda uzun uzadıya konuşmak için ikna eder. Herkes söyleneni anlamıştır elbette! Ama iş burada da kalmaz: Bir ticari antlaşmayı dikkatli okumadığı için sorunlar yaratan bir Küba yetkilisinin Leningrad gezisi yapmasını Che ceza olarak yasaklar!⁵⁶

Ünlü Uruguaylı yazar Eduardo Galeano, Che'nin babası, annesi ve Kübalılarla konuştuktan sonra şöyle yazar: "Böylece Batı'da devrimci önderler arasındaki en püriteni haline gelmişti Che. Küba'da devrimin Jakobeniydi: Kübalılar, yarı şaka, yarı ciddi 'Dikkat! Che geliyor!' derlermiş."⁵⁷

Hayatını devrime ve halka adanmış bu insan, sürekli olarak öğrenmenin de peşinde koşan biriydi. Hayatının her aşamasında kendini yetiştirmek, görevlerini daha iyi yapabilmek için elinden geleni ardına komadı. Sadece silahla değil, kalemle de mücadele etti. Daha Meksika'da iken, gelecekte Küba ekonomisinin yöneticilerinden biri olacağını hayal bile edemeyecekken, bu tıp doktoru, sadece Marx'ın ekonomi politik eleştirisini değil Adam Smith, Keynes ve öteki burjuva iktisatçıları da okumuştur.⁵⁸ Devrimden sonra sabahlara kadar çalıştığı, Cumartesileri de "gönüllü çalışma"da geçtiği halde, evde olduğunda çocuklarla geçirilen birkaç saat dışında, çatı arasındaki çalışma odasına çekilerek okuyor ve yazıyordu.⁵⁹ Aslında teori ile ilişkisi, Che'nin bugünün gençliğinden en dikkatli biçimde saklanmış yanıdır. Che sadece bir pratik devrimci değil, baştan itibaren gerçek bir aydındır, deneyimi ve bilgisi geliştikçe de bir teorisyen olmuştur. Çarpıcı iki örnek verelim.

56 Anderson, a.g.y., s. 486-87.

57 A.y., s. 609.

58 A.y., s. 189.

59 A.y., s. 566.

Kongo seferinde tuttuğu günlükte gerillanın uğradığı yenilgiyi değerlendirirken şu satırları yazıyor Che:

Tek bir çift patlak postalı olmak ya da kılık değiştirmek istediğinde tek bir kirli yedek giysisi olmak ya da askerlerle aynı bulaşık suyu gibi çorbaya kaşık sallamak ve onlarla aynı koşullarda yaşamak, benim için bir fedakârlık değil. Ama günlük sorunlardan kaçıp bir kenara çekilip okuma adetim askerlerle aranda bir mesafe oluşmasına yol açtı gerçekten...⁶⁰

Gerilla kampanyasının orta yerinde çekilip teori çalışan bir adam! Bu adam, bu da ikinci örnektir, belki de hayatının en önem verdiği, en put kırıcı teorik çalışmasını Kongo seferinden Küba yoluyla Bolivya'ya geçmeden önce Tanzanya ve Prag'da emperyalizmin ajanlarından gizlenerek kaldığı sırada, kimseyi görmeden yaşadığı aylar boyunca yapmıştır. Bu çalışma yukarıda sözü edilmiş olan *Ekonomi Politik Elkitabı* üzerine eleştirel notlarıdır.

Ama öğrenme teori ile sınırlı değildir. Che devrimci hayatının her aşamasında üstlendiği görev ne tür bilgi gerektiriyorsa o bilgiye erişmek için elinden geleni ardına komayan bir insandı. Che'nin Merkez Bankası başkanı oluşu yaygın olarak bilinen bir öyküdür. Bir bakanlar kurulu toplantısında Fidel Castro bankanın başına geçmek için iyi bir "*economista*" gerektiğini söyler. Che elini kaldırır. Onun doktor olduğunu bilen Fidel "sen nereden ekonomist oluyormuşsun?" diye sorar. Che cevap verir: "Ben iyi bir *comunista* dedin sandım!" Bu sevimli öykünün anlamı açıktır: Che bir Marksist olarak Küba'nın ekonomik inşasında yer almak istemektedir, ama aslında iktisat bilgisi son derecede amatör ve sınırlıdır. Banka görevini üstlenince, bir Meksikalı iktisatçıdan iktisat dersleri almaya başlar; bununla da yetinmez, planlamanın matematik yanlarını kavramak için bir Kübalı profesörden de matematik dersleri almaya başlar.⁶¹ Bir başka öğrenme alanı da yabancı dildir. Arjantin'in (ve Küba'nın) dili olan İspanyolca Che'nin ana dilidir. Yabancı dil olarak iyi derecede Fransızca öğrenmiştir gençliğinde. Küba SSCB ile yakın ilişkiler kurmaya yönelince Che derhal Rusça dersleri almaya başlar. Kongo'daki gerilla seferi esnasında, Afrika'nın en yaygın dili olan Swahili'yi öğrenmeye yönelir. Oysa Kongo kısa süre öncesine kadar bir Belçika sömürgesi olduğundan komutanlarla Fransızca anlaşabilmektedir. Ama tabandaki halktan insanlarla iletişim kurmak ister Che. Bolivya seferi sırasında ise And Dağları bölgesinin en yaygın Amerika yerlisi ("kızılderili") dili olan Quechua'yı öğrenmeye çabalar. Bunları, Marx'ın 60'ına merdiven dayamışken Rusya'nın önemi dolayısıyla Rusça öğrenmesiyle veya Trotskiy'in Kızıl Ordu görevi bittikten sonra müthiş bir çabayla iktisat çalışmasıyla karşılaştırmak gerekir. Gerçek devrimci her yeni koşulda kendini geliştirmeye çalışan insandır.

İşte bütün bu çaba sayesinde ki, Che şaşırtıcı derecede çok yönlü bir insan

60 A.y., s. 673.

61 A.y., s. 452.

haline gelebilmiştir. Michael Löwy'nin deyişiyle, Che, "doktor ve ekonomist, devrimci ve bankacı, askeri teorisyen ve büyükelçi, derin bir politik düşünür ve halk ajitatörü idi, elinde kalemi ve makinalı tabancayı aynı ustalıkla tutabiliyordu."⁶²

Nihayet, Che'nin devrimci kişiliğinin en önemli yönlerinden biri de deneyimden öğrenmesi, dogmatizme en ufak bir yatkınlık duymaması ve özeleştirisi konusunda kendine karşı son derecede acımasız olmasıdır. Stalin'i ve SSCB'yi yücelttiği bir geçmişten hareket ettiği halde deneyimleri sonucunda SSCB ile bir kopuş yaşamanın eşğine gelmiş bu devrimcide gerçeklere gözünü kırpmadan bakan birinin yürekliliği vardır. Özeleştiriyeye gelince. Che'nin Kongo hezimetinin sonunda günlüğünde (yukarıda çok küçük bir boyutuna zaten değinmiş olduğumuz) yaptığı özeleştirisi, kendi üzerine belki de gereğinden fazla sorumluluk alan bir devrimcinin örnek davranışdır.⁶³ Üstelik özeleştirisi sadece kendi günlüğünde yaptığı bir şey değildir. Kongo savaşının sonuna doğru yenilginin az çok belirginleştiği bir aşamada gerillaları toplayıp onlara yapmış olduğu hatalar konusunda dürüst bir özeleştirisi verir.⁶⁴

Buraya kadar söylenenler, Che'nin devrimci faaliyeti sırasında ne kadar disiplinli, ne kadar yoğun çalıştığını ve yoldaşlarına karşı olduğu gibi kendisine karşı da acımasız olduğunu gösteriyor. Bütün bunlar Che'nin insani sıcaklıktan uzak, duygusal dünyası sığ, sadece devrimci faaliyetle ilgilenen, tek yanlı bir kişiliğe sahip olduğunu düşündürülebilir. Oysa bu bütünüyle aldatıcı bir izlenimdir. Che dostlarına olduğu gibi eşi Aleida'ya ve çocuklarına da, annesine de büyük bir sevgiyle bağlı bir insandır. Aleida ile ilişkisi bu bakımdan iyi bir örnektir. Oldukça farklı kişiliklere ve hayattan bütünüyle farklı beklentilere sahip bu iki insan arasında büyük bir sevgi ilişkisi kurulmuştur. Che geceleri Aleida'ya şiirler okur.⁶⁵ Yeniden gerillaya çıkarken ona en sevdiği aşk şiirlerinden parçalar okuduğu bir kaset bırakmıştır.⁶⁶ Aynı dönemde eşine kendisi sağ dönmezse mutlaka yeniden evlenmesi gerektiğini söylemiştir.⁶⁷ 9 Ekim 1967'de öldürülmeyi beklerken kendisine herhangi bir mesajı olup olmadığını soran kişiye, Fidel'e yakında Amerika kıtasında muzaffer bir devrim göreceğini söylemelerini belirtmekle yetinmemiş, "karıma yeniden evlenmesini ve mutlu olmaya çalışmasını söyleyin" diye eklemiştir.⁶⁸

Che'nin o sert ve acımasız disiplininin kişiliğinin duygusal yanlarını örtmesi aslında bütün gerçek devrimcilerin büyük dramıdır. Ve Che bunun bütünüyle farkındadır. "Küba'da Sosyalizm ve İnsan" denemesinin sonlarına doğru, devrimci

⁶² Löwy, s. 7.

⁶³ Anderson, a.g.y., s. 673-74.

⁶⁴ A.y., s. 663-64.

⁶⁵ A.y., s. 569.

⁶⁶ A.y., s. 634.

⁶⁷ A.y., s. 629.

⁶⁸ A.y., s. 738. Aleida gerçekten de bir süre sonra yeniden evlenecektir. Bk. Anderson, s. 751.

Devrimci Marksizm

kişilik üzerine düşüncelerini ifade eder:

Gülünç görünme riskine rağmen şunu söylememe izin verin: gerçek devrimciyi yönlendiren büyük sevgi duygularıdır. Bu özelliğe sahip olmayan gerçek bir devrimci düşünülemez. Belki de önderin büyük dramlarından biri, tutkulu bir ruhu soğuk bir zekâyla birleştirmek ve gözünü kırpmadan acı kararlar vermek zorunda kalmasıdır...

Devrimin liderlerinin çocukları konuşmaya yeni başlarken babalarının ismini öğrenmezler. Devrimciler eşlerinden ayırırlar, çünkü bu da devrimi gerçekleştirmek için hayatlarından yaptıkları fedakârlığın bir parçasıdır. Arkadaş çevreleri tamamen devrimci yoldaşlarıyla sınırlıdır. Devrimin dışında hayat yoktur.⁶⁹

Bu çelişik duyguları yaşayan adam öldüğünde, 20. yüzyılın en önemli aydınlarından biri, Jean-Paul Sartre onun için şöyle demişti: “O, sadece bir aydın değildi, çağımızın en bütünsel insanıydı.”

5. Büyük yanlış: gerilla stratejisi ve parti sorunu

Che Guevara'nın buraya kadar anlatılan bütün olumlu özelliklerine rağmen, strateji ve parti sorunlarında benimsediği tavır, onu hem Bolşevik gelenekten ciddi biçimde ayırır hem de büyük bir şevk ve özveri ile sürdürdüğü devrimci faaliyetinin yenilgilerle sonuçlanmasının temel nedenlerinden biridir. Bilindiği gibi, Che Küba devriminde başarı kazanmış olan bir savaş yöntemini, gerillayı, bütün Latin Amerika'da, hatta azgelişmiş dünyanın her yöresinde uygulanabilecek bir strateji haline getirmiştir. Bu yönelişi aynı zamanda işçi sınıfı içinde sabırlı bir çalışmanın ürünü olarak inşa edilecek ve devrim anında sınıfa yön verecek bir devrimci parti fikrini de Che'nin stratejik yaklaşımında ikinci plana iter, bir bakıma sadece devrimden sonra önem taşıyan bir şey haline getirir. Bu birbirine bağlı iki büyük sorun, Che'nin Marksizminin gelecek kuşaklar açısından izlenemeyecek bir yol çizmesinin temel nedenleridir.

Gerilla ve parti tartışması çok kapsamlı, birçok boyutu olan ve hırsla tartışılan bir sorundur. Tartışma Çin devrimi ile başlar ve sonra yayılır. Latin Amerika solu bu tartışmayı ta 50'li, 60'lı yıllardan itibaren yapmıştır. Bu dönemde devrimci Marksist hareket içinde de (en azından Latin Amerika için) gerilla savaşı eğilimleri başgöstermiş, dolayısıyla IV. Enternasyonal'e bağlı akımlar arasında da ciddi tartışmalar olmuştur. Konu Türkiye'de bize de uzak bir konu değil. 1971-72 deneyiminin ardından, Türkiye solu bu konuyu enine boyuna tartıştı. Daha sonra PKK'nin 1984'te başlattığı savaşla birlikte mesele tekrar tekrar ve başka

69 “El socialismo y el hombre”, a.g.m., *Obras II*, s. 382. [Türkçesi: “Küba'da Sosyalizm”, a.g.m., *Che Konuşuyor*, s. 169.]

veçheleriyle yeniden gündeme oturdu. Kısacası, gerek dünya sosyalist hareketi, gerekse Türk ve Kürt sol hareketleri açısından sorun hem çok kapsamlı hem de çok hassas bir sorun karakteri taşıyor. Böyle bir konuyu esas yönelişi farklı olan, Che Guevara'yı sadece bu alanda değil Marksizminin ve devrimciliğinin çeşitli boyutlarıyla değerlendirmeyi amaçlayan bir yazıda her yönüyle ve ayrıntısıyla ele almanın mümkün olmadığı ortada. Bu bölüm sadece meselenin ana hatlarına değinmekle yetinecek.

Che'nin Marksizminde ve devrimciliğinde gerilla savaşının ve parti sorununun yerini değerlendirmeye çalışırken ele alınmasında yarar olan birden fazla konu var. Gerilla savaşının Che'nin kendi teori ve pratiğindeki yeri, Marksizmin gerilla savaşına yaklaşımı, Che'nin parti sorunu karşısındaki tavrının boşlukları, Che'yi gerilla savaşına bütünüyle iten ve parti sorununu neredeyse görmezlikten gelmesine yol açan nedenler burada ana başlıklar olarak belirlenebilir. Biz önce Che'nin bu konudaki yaklaşımını ele alacak, daha sonra da bu yaklaşımın eleştirel bir değerlendirmesini yapmaya çalışacağız.

Che Guevara 1955'te Fidel Castro ve 26 Temmuz Hareketi ile tanışıp onlara katılma kararı aldığı anda kafasında bir devrim stratejisi yoktur. Küba devrimi Che'nin bu konudaki düşüncelerinin billurlaşmasının ebesi olmuştur. 26 Temmuz Hareketi'nin pratik deneyimi içinde arkadaşları ile birlikte gerilla savaşını öğrenen Che daha sonra bunu teorileştirmiştir. 1960'ta yayınlanan *Gerilla Savaşı* başlıklı kitabı, 1963'te yayınlanan "Gerilla Savaşı: Bir Yöntem" başlıklı makalesi ve Küba, Kongo ve Bolivya'daki gerilla mücadelesi sırasında tuttuğu günlükler bu konudaki düşüncesini izleyebilmek için ana kaynaklardır. Aslında Che'nin düşüncesinin en önemli boyutları "Gerilla Savaşı: Bir Yöntem" makalesinde *Gerilla Savaşı* kitabından yapılan şu alıntıda özlü biçimde özetlenir:

Bizce Amerika'daki durum çerçevesinde Küba devrimi Latin Amerika'da süren devrimci hareketin ortamına üç önemli katkıda bulunmuştur: Birincisi, halk güçleri orduya karşı bir savaş kazanabilir. İkincisi, devrim için bütün koşulların gerçekleşmesini beklemek her zaman gerekmez, ayaklanma *foco*'su bu koşulları yaratabilir. Üçüncüsü, Latin Amerika'nın az gelişmiş bölgelerinde silahlı mücadelenin alanı esas olarak kırlar olmalıdır.⁷⁰

Buradaki ilk noktanın halk kitlelerinde, hatta aydınlarda kapitalist rejimlerin yenilmezliği konusunda var olabilecek yanılsamalara karşı bir uyarı niteliği taşıdığı ve strateji tartışması açısından bir önemi olmadığı ortadadır. Önemli olan ikinci ve üçüncü noktalar. İkinci noktada Che açıkça devrimin nesnel, hatta öznel koşulları oluşmadan da bir devrim mücadelesinin gerilla savaşı biçiminde başlatılabileceğini söylemektedir. Üçüncü nokta ise gerilla savaşını esas olarak

70 "Guerra", a.g.m., *Obras I*, s. 162. [Türkçesi: "Gerilla Savaşı", a.g.m., *Che Konuşuyor*, s. 101.]

geri kalmışlıkla ve köylülüğün ağırlığı ile bağlantılandırmaktadır.⁷¹ Yani Che özet olarak köylülüğün hakim olduğu toplumlarda en iyi yöntemin toplumsal mücadeledenin koşullarının olgunlaşmasını beklemeden askeri mücadele başlatmak olduğunu söylemektedir.

Küba devriminin üçüncü katkısı olarak kabul edilen noktanın hemen aklı “ya sanayinin gelişmiş olduğu, işçi sınıfının ağırlığı olan ülkelerde gerilla savaşı geçerli mi?” sorusunu getirmesi kaçınılmazdır. İlk bakışta Che’nin böyle ülkeleri bu yaklaşımın kapsamına almadığı izlenimi edinilebilir, ama hem bazı yazdıkları hem de pratiği tersini söylemektedir. Che’nin Bolivya seferinde esas hedef gerillayı kendisinin doğuştan vatanı olan Arjantin’e yaymaktır. Oysa Arjantin, yoksul bir köylülüğe de sahip olsa bile, çok kentleşmiş, ciddi bir sanayisi ve sanayi proletaryası olan bir ülkedir. Kaldı ki, Bolivya’nın kendisi bile Güney Amerika’nın en yoksul ülkesi olduğu halde, çok güçlü, çok örgütlü ve çok militan bir madden proletaryasına sahiptir. 1952 yılında bu proletarya devrimci bir ayaklanma gerçekleştirmiştir. Ama devrimci önderlik zaafı proletarya öncülüğündeki bu devrimin bir sosyalist devrime dönüşmesini engellemiştir.⁷² Yani Che en azından az gelişmiş ülkeler için Küba’nın gerilla deneyimini bütünüyle genelleştirmiştir.

Che’nin gerillaya yaklaşımının bazı öğelerine kısaca değinmek yararlıdır. Onun bakış açısında, Sierra Maestra türü bir gerilla *foco*’su (merkezi) başlangıç noktasıdır. Burada gerillanın ilk yapacağı silahlı propagandadır. Yani vur kaç taktikleriyle düzenli orduyu yıpratmaya başlayarak yoksul köylülerin gözünde devletin yenilmez olmadığına dair düşünce ve duyguları uyarıp düzene karşı var olan örtülü kinlerini açığa çıkartmak. Ama bu ilk aşamanın dışında gerilla savaşı mutlaka kitle desteği demektir. Kitle desteğini kazanamayan gerilla savaşı kazanamaz, iktidarı fethedemez. Che bu konuda çok açıktır.⁷³ Dolayısıyla, mesele bazı kahramanların halk kitlelerine hiç dayanmaksızın karşılarındaki orduyu yenerek iktidara geçmesi değildir. Mesele, kitlenin hangi aşamada ve hangi yöntemlerle kazanılacağıdır. Kitlenin kazanılmasında birinci aşama silahlı propagandanın ideolojik etkisi ise, ikinci aşama da sosyal devrimin daha iktidar elde edilmeden başlatılmasıdır. Başarılı gerilla örneklerinde görüldüğü gibi, gerillanın kontrolüne geçen topraklarda toprak reformunun derhal başlatılması köylülüğün desteğini gerilla hareketinin arkasına alacağı için devrimin zaferinde belirleyicidir. Buna zamanlaması değişik olmak üzere kentlerde genel grevler ve ayaklanmalar düzenleyerek başta işçi sınıfı olmak üzere kentli emekçileri de devrimin yanına kazanmayı eklemek gerekir. Kısacası, gerilla savaşında devrimci öncü, devrimin

71 “...bu ülkelerin köylüleri latifundia mülkiyetinin ve işgücü arzının yaratılması amacıyla topraklarından kovulur; doğal ekonomi yok olur ve yerini hiçbir şey almaz; köylüler ülkelerin büyük çoğunluğunda içinde yaşadığımız anın gerçek sefilleridir. Devrimci güç onlardır.” *Apuntes*, a.g.y., s. 94.

72 Sosyalist mücadeleler tarihi açısından büyük önem taşıyan bu devrimin eleştirel bir analizi, Selim Karlı’nın bu sayıdaki yazısında mevcuttur.

73 “Guerra”, a.g.m., *Obras I*, s. 162. [Türkçesi: “Gerilla Savaşı”, a.g.m., *Che Konuşuyor*, s. 100.]

nesnel koşullarının oluşmasını beklemek yerine kendisi harekete geçerek bu nesnel koşulları oluşturmaya çalışır.

Marksizmin mücadelenin belirli anlarında kullanılacak bir askeri taktik olarak gerilla savaşının kendisi ile bir sorunu yoktur. Gerilla savaşı ya da Marksizmde zaman zaman kullanılmış olan terimle partizan savaşı, birçok zamanda ve birçok ülkede başarıyla kullanılmış bir yöntemdir. Belirli tarihsel koşulların bir araya geldiği durumlarda mücadelenin zaferle sonuçlanmasını sağladığı örnekler de az değildir. Çin ve Vietnam devrimlerinde önemli bir rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi işgali altındaki ülkelerin bazılarında (Fransa, İtalya, Yugoslavya, Yunanistan vb.) partizan savaşı adı altında başarıyla uygulanmış ve Nazizmin yenilgisinde, bu ülkelerden sökülüp atılmasında ve bazı ülkelerde toplumsal devrimin zafere ulaşmasında büyük rol oynamıştır. Küba *foco* teorisinin en yalın örneği olarak muzaffer bir gerilla savaşına elbette başlıca örneği oluşturur. Öteki Latin Amerika ülkelerinin deneyimine aşağıda kısaca göz atacağız. Başka coğrafyalarda da yer yer gerilla hareketinin siyasi amacına yaklaştığı anlar olmuş, en azından karşısındaki devleti ciddi şekilde sarsmış ve gerilla hareketinin ciddi bir siyasi güç haline gelmesini sağlamıştır. Arap ve Ortadoğu dünyasına bakıldığında, Cezayir'in Fransa'ya karşı bağımsızlık savaşı (1954-62) kısmen bir kent gerillası sayesinde elde edilmiştir. Ortadoğu'da Filistin hareketinin 60'lı ve 70'li yıllardaki durumu tam da böyle nitelenebilir. Kürt halkı da değişik aşamalarda ve değişik ülkelerde gerilla savaşına başvurmuştur.

Demek ki Che'nin gerilla perspektifinde sorun genel olarak silahlı mücadelenin, özel olarak gerilla savaşının veya bunun özel bir varyantı olan *foco* yönteminin benimsenmesinde değildir. Sorun başta Küba örneği olmak üzere, gerilla savaşının olumlu örneklerinden hareketle gerilla savaşının bir strateji olarak genelleştirilmesidir. Çünkü aynen Leninist strateji gibi, Che'nin benimsediği gerilla stratejisinin de başarılı olabilmesi için bir dizi maddi (ekonomik ve politik) koşulun mevcudiyeti gerekir. Genelleştirmenin sorunu en başta bu koşulları göz önüne almamasıdır.

Che'nin gerilla savaşını bir strateji olarak savunmasında Küba örneğinin öteki Latin Amerika ülkelerinde ve daha sonra giderek Afrika ve Asya'nın sömürge-likten yeni kurtulan veya kurtulmakta olan ülkelerinde geçerli olacağı düşüncesi belirleyici bir rol oynamıştır. O zaman önce Küba'nın bazı özgül yönlerine kısaca değinmek gerekiyor. Devrim öncesi Küba her şeyden önce ekonomik, politik, hatta kültürel olarak bütünüyle ABD'nin sultanı altında yaşayan bir ülke idi. Bu sulta başka Latin Amerika ülkelerinde de görülen türden bir "Yanki hakimiyeti" değildi. Çok daha dolaysız, çok daha onur kırıcı, çok daha bütünseldi. Tek ürün (şeker) üzerine yerleşmiş ekonomisinin ABD şirketlerine rehine olması bir yana, diktatör Batista döneminde "Karayiplerin genelevi" lakabıyla anılır olmuştu.⁷⁴ Küba'nın İspanyol sömürgesi olmaktan kurtulmasını sağlayan 1898 savaşından sonra 1901 yılında ABD ile yeni Küba devleti arasında imzalanan ünlü

74 Anderson, a.g.y., s. 170.

Devrimci Marksizm

Platt Amendment (Platt Değişikliği) ABD'ye Küba'nın savunması için her uygun gördüğü durumda müdahale hakkını tanıyor ve Guantánamo Körfezi'ndeki bir üssü tarih sınırı olmaksızın ABD toprağı kabul ediyordu. 1940'lı yıllarda bu antlaşma iptal edilmişti ama Guantánamo ABD toprağı olarak kalmıştı (bugün işkence merkezi olarak kullanılan ünlü üs burasıdır!) ve ABD bu iptale rağmen Küba'yı bir sömürgesi gibi kontrol ediyordu. Devrimden sonra, 1960'ta ABD Senatosu'nda yapılan bir soruşturma sırasında Küba'da büyükelçilik görevinde bulunmuş olan bir ABD'li diplomatın tanıklığı devrim öncesi Küba'nın durumunu gayet güzel ortaya koyuyor:

Senatör, size şöyle izah edeyim: Castro'nun başa geçmesine kadar Amerika Birleşik Devletleri Küba'da o kadar ezici biçimde etki sahibiydi ki, biraz önce de belirtmiş olduğum gibi, Amerikan büyükelçisi Küba'nın ikinci en önemli insanıydı; bazen Küba'nın Başkanı'ndan dahi daha önemli olduğu olurdu.⁷⁵

ABD'nin yarı-sömürgesi olmasının dışında, 1950'li yılların Kübasının ikinci özelliğı siyasi rejiminden kaynaklanıyordu. Batista 1952'de iktidarı bir darbe ile ele geçirmiş bir onbaşıydı. Toplum içinde hiçbir prestiji olmadığı gibi bütün büyük burjuva partileri de Batista'ya karşıydılar. 26 Temmuz Hareketi bu sayede iktidara geçene kadar hem burjuva partilerinin ya açık desteğinden ya hayırhah tutumundan yararlandı hem de hiç olmazsa Sierra Maestra bölgesinde doğrudan doğruya kimi burjuvaların desteğini aldı. Kısacası, Batista rejimi toplum içinde hiçbir ciddi dayanağı olmayan, esas olarak ordusuna dayanarak ayakta kalmaya çalışan bir rejimdi.

Üçüncü özelliğe uzun uzadıya değinmeye gerek yok, çünkü Che kendisi de bu özelliğı vurgulamıştır. Küba tek ürüne dayalı, yoksul köylülüğün nüfusun çok büyük bir bölümünü oluşturduğu, geçinebileceğı kadar toprağı olan orta köylülüğün bile yoksulluk içinde yaşadığı için düzene karşı kin duyduğu tipik üçüncü dünya ülkesi bir tarım toplumuydu.

Che'nin gerilla savaşı yöntemiyle Küba'da kazanılan zaferi genelleştirmesi bütünüyle yanlış bir şeydir. Her şeyden önce, Che'nin kendisinin de belirttiğı gibi kır gerillası sınıfsal dayanak olarak köylülüğü alır. Oysa Latin Amerika ülkeleri dahi, tarım/sanayi, köylülük/işçi sınıfı bileşimi bakımından birbirinden bütünüyle farklı dünyalarda olan ülkelere oluşur. Che'nin esas vatani Arjantin 50'li yıllara kadar dünyanın en sanayileşmiş on ülkesi arasında yer alırken devrim öncesi Küba, Nikaragua, Guatemala gibi ülkelere sanayi hemen hemen yoktur, buna paralel olarak işçi sınıfı da görece olarak küçüktür. Başka kıtalarda da ülkeler arasında iktisadi gelişme ve sınıfların oluşumu bakımından dağlar kadar fark vardır.

İkincisi, bir ülkede geçerli rejimin karakteri, özel olarak da halk nezdinde

⁷⁵ Huberman/Sweezy, a.g.y., s. 205.

düzenin belirli bir ideolojik hegemonya kurup kurmamış olduğu gerilla savaşının başarısı açısından büyük bir önem taşır. Özellikle *foco* tipi gerillacılık, bir ölçüde halkın isyana hazır olduğunu, ancak devletin yenilgiye uğratılamayacağı yolunda bir umutsuzluk içinde olduğundan dolayı herhangi bir girişimde bulunmadığını varsayar. Silahlı propagandanın köylü kitlelerini harekete geçireceği konusunda ki umut bu varsayıma dayanır. Che'nin devrimin koşullarının oluşmasını beklemeden silahlı mücadeleye girişilebileceği yolundaki iddiası da bu temel üzerinde yükselir. Rejimin halk kitleleri nezdinde hiçbir inandırıcılığının olmadığı Küba gibi ülkelerde, toplum zaten içten içe kaynarken gerilla savaşı halk üzerinde bu etkiyi yapabilir. Ama rejimin farklı bir nitelik taşıdığı ülkelerde esas kırılması gereken devletin halk üzerindeki ideolojik hegemonyasıdır. Halk nezdinde bir ölçüde prestij sahibi olan rejimlerde, burjuva devletin sadece belirli toplumsal grupların değil bütün yurttaşların devleti olduğu yanılması yaygındır. Kitlelerin mücadeleler içinde (grevler, direnişler, işgaller, yürüyüşler vb.) bir yandan hakim sınıfla bir yandan devletle karşı karşıya gelmesi, bu büyüyü bozacak hayati bir okuldur. Leninist strateji buna dayanır. Che'nin gerillası ise devletin kitleler üzerinde bir hegemonyaya sahip olmadığını varsayar. Che, *Gerilla Savaşı* kitabında bu faktöre kendisi de değinir:

Bir hükümetin iktidara, ister hileli yöntemlerle olsun, ister olmasın, bir tür halk oyuna dayanarak geldiği ve hiç olmazsa görünürde anayasal bir hukukiliğe dayandığı durumlarda, barışçı mücadelenin olanakları henüz tüketilmemiş olduğu için gerilla isyanı geliştirilemez.⁷⁶

Burada rejim meselesi bütün çıplaklığıyla konulmuştur! Ne var ki, daha sonraki yazılarında ve en önemlisi pratikte Che kendi uyarısına kulak asmamıştır.

Gerillanın başarısı açısından bir üçüncü faktör de, ülkenin ciddi bir ulusal sorun yaşıyor olup olmadığıdır. Sömürge konumundaki veya işgal altındaki ülkelerde başka mücadele biçimlerine askeri diktatörlüklerden dahi daha az olanak bulunacağından ve sömürge veya işgal rejimlerinin genellikle halk nezdinde hiçbir meşruiyeti olmadığından, üstelik sömürgecilere veya işgal güçlerine karşı direnen hareketlerin militanları halk isyana henüz katılmamış olsa bile sömürgeciye veya işgalciye karşı bir ulusal dayanışma duygusundan yararlanacağından, bu durumlarda gerilla savaşı çok daha büyük başarı şansına sahiptir. Bunun en çarpıcı örnekleri Nazi işgali altında Avrupa, Fransız sömürgeciliğine karşı Cezayir veya ABD'ye karşı Vietkong örnekleridir. Zafere ulaşamamış olmakla birlikte Ortadoğu'daki gerilla mücadeleleri de aynı avantajlardan yararlanarak güçlü etkiler bırakmıştır.

Bu söylenenlerin doğruluğu ve Che'nin gerilla savaşını bir strateji olarak genelleştirmesinin yanlışlığı Latin Amerika pratiğinde de kanıtlanmıştır. Che'nin

76 Aktaran: Löwy, a.g.y., s. 91.

Küba devletinin görevlisi olarak destek olduğu, hatta hazırladığı bütün gerilla operasyonları başarısızlığa uğramıştır. Che'nin bu başarısızlık karşısında tepkisi, sorunu gerilla hareketlerinin önderlerinin deneyimsizliğine veya hatalarına bağlamak olmuştur. Ama kendisi Küba'daki görevlerinden ayrılarak gerillanın başına geçtiğinde Kongo ve Bolivya seferleri de yenilgiye uğramış ve ikincisinde yenilginin bedelini Che aynı zamanda kendi hayatıyla ödemiştir.

Che'nin ölümüne rağmen, biraz da onun bir devrimci kahramanlık efsanesi haline gelmesinin yarattığı büyük moralin de etkisiyle, Latin Amerika'da gerilla mücadelesi neredeyse kıtanın her yerinde devam etmiş, 60'lı yılların sonundan 80'li yılların sonuna kadar değişik aşamalarda değişik ülkeler küçük ya da büyük savaşlar yaşamıştır. Bütün bir kıta çapında yaşanan bir deneyimin gerilla savaşının bir devrim stratejisi olarak değeri konusunda anlamlı bir test olarak kabul edilmesi gerekir. Bir bütün olarak ele alındığında bilanço hiç de olumlu değildir. Arjantin, Uruguay, Brezilya gibi ciddi bir kentleşme ve sanayileşme yaşamış, güçlü bir proletaryaya sahip ülkelerde gerilla güçleri çok büyük bir sarsıntı yaratmakla birlikte ağır yenilgilere uğramış, bir kuşak devrimcinin tümüyle kırılmasına yol açmıştır. Guatemala ve Salvador gibi köylü toplumlarında gerilla hareketleri bir ölçüde başarılı olmuş, ama 80'li yılların sonunun koşullarında barış anlaşmalarıyla sistemin parlamenter unsurları haline gelmiştir. Peru'da gerilla hareketi 80'li yıllarda büyük atılımlar yaptıktan sonra, 90'lı yılların başında önderinin devletin eline geçmesiyle birlikte ciddi bir düşüş yaşamıştır. Kolombiya'da elli yıldan uzun bir süredir devam eden bir iç savaş bugün de sürmektedir. Gerillanın kontrolü altında bölgeler vardır. Nihayet, Nikaragua'da uzun süren bir mücadeleden sonra 1979'da Sandinistler iktidarı ele geçirmişlerdir. Nikaragua örneği yukarıda söylenenleri bütünüyle doğrulayan bir vakadır. Nikaragua'da da devrim öncesi rejim onlarca yıldır önce baba, sonra oğul Somoza'nın çiftliği gibi yönetilmişti. Rejimin son demlerinde burjuvazinin bir bölümü de Somoza diktatörlüğünün karşısına dikilmişti. Yani siyasi rejim ve güç dengeleri bakımından Küba'ya çok benzeyen bir durum vardı. Bütün bir kıtaya yayılmış gerilla hareketlerinin 1959'dan 1990'lı yıllara sadece bu iki ülkede iktidarın kazanılmasıyla sonuçlanmasının nedenleri doğrudan doğruya siyasi rejim sorunuyla ilgilidir. (Nikaragua'daki zafer de aslında tam anlamıyla *foco*'cu bir anlayışın ürünü olarak elde edilmemiştir. Ama burada bu ayrıntıya girmiyoruz.)

Gerilla savaşının Marksist hareketin istisnai koşullarda benimseyebileceği bir yöntem olduğu, bir strateji olarak benimsenmesinin çok ağır yanlışlara yol açabildiği tarihsel deneyimin ve teorik tartışmanın açık biçimde ortaya koymuş olduğu gerçeklerdir. Ne var ki, her tür gerilla savaşının değil ama Che'nin gerilla anlayışının tek sorunu gerillanın bir strateji haline getirilmesi değildir. Belki daha da önemlisi, Che'nin stratejisinde devrimci bir proleter partisinin yerinin olmamasıdır. Che parti hakkında da, kadroları hakkında da bir dizi şey yazmış, parti meselesini önemsemiştir. Ama partiye sadece devrim sonrasındaki görevle-

ri açısından yaklaşmıştır. Bunu Küba'nın özgül deneyimiyle bağlantılandırmak mümkündür. Küba'da Batista düştükten sonra 26 Temmuz Hareketi Küba'nın komünist partisi ile de, *Directorio* adını taşıyan bir başka silahlı devrimci hareketle de işbirliği yapmaya girişmiştir. Bu işbirliği zamanla bu hareketlerin birleşmesi yolunda dinamikleri harekete geçirmiş, önce PURS (Partido Unificado de la Revolución Socialista-Sosyalist Devrimin Birleşik Partisi) adı altında bir parti oluşturulmuş, sonra 1965'te bugün de iktidarda olan Küba Komünist Partisi kurulmuştur. (Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Küba'nın SSCB yanlısı komünist partisinin adı devrimden önce farklıydı. Yani Küba Komünist Partisi sadece kuruluşu bakımından değil, adıyla da yeniydi.) Bu partiler devrim sonrası Küba'nın hayatında ciddi bir rol oynamıştır ve bugün de oynamaya devam etmektedir. İşte Che'nin öncü parti olarak andığı parti tipi buydu. Küba devriminin deneyimi Che'ye, devrim sonrası bir parti gerektiğine göre bu adımı devrim öncesinde atmanın gerekliliğini düşündürmeliydi, ama bütün bulgular böyle olmadığını göstermektedir.

Che bütün gerilla girişimlerinde Küba deneyimini olduğu gibi tekrarlamakta ısrar etmiştir. Bu bakımdan Bolivya deneyimi son derecede öğreticidir. Che 1967'de Bolivya'ya yanında Küba devriminin kahraman gerillaları ile gitmiş ve bazı Bolivyalıları da gerilla gücüne katmıştır. Ne var ki her gerilla gücünün hem lojistik hem de politik nedenlerle kentlerde de bir ilişkiler ağına ihtiyacı vardır. Başlangıçta en azından para toplama, yerleşecek kampların ayarlanması, gıda temini vb. lojistik amaçlar için gereken bu ilişkilerin önemi, zamanla gerilla kendi temelini sağlamlaştırdıkça azalmaz, tam tersine artar. Bunun nedeni, Che'nin kendisinin de belirttiği gibi, mücadele geliştikçe kentlerde işçi sınıfı ve emekçilerin siyasi desteğine daha da fazla ihtiyaç hissedilmesidir. Devrim askeri olarak kazanmaya ne kadar yaklaşırsa, işçi sınıfının siyasi desteğine duyulan ihtiyaç o kadar artar. İşte bu durumda partinin, strateji gerilla savaşı olsa bile ne kadar önemli bir rolü olduğu gerçeği çıplak biçimde ortaya çıkar. Küba deneyiminde 26 Temmuz Hareketi, daha önce Castro ve arkadaşlarının 1953'teki Moncada baskını sonrasında özellikle mahkemede yaptıkları savunmanın gücü dolayısıyla zaten toplumda belirli bir desteğe sahipti. Yine de işçi sınıfı içindeki tek ciddi güç Küba'nın komünist partisi idi. Küba'da talihli olan, komünist partisinin devrimin gerçekten kentlerde işçi sınıfının desteğine ihtiyaç duymaya başladığı aşamada, o güne kadar karşı çıktığı gerilla hareketine yanaşmasıdır. Aynı talihli koşulların başka ülkelerde de gerçekleşeceğini varsaymak, devrimi stratejik bir anlamda örgütlemek yerine işi talihe bırakmak anlamına gelir. Nitekim, Bolivya'da olan tam da budur. Che bu ülkede kuracağı *foco* için lojistik ve kentlerde siyasi destek bakımından Bolivya Komünist Partisi'ne yaslanmıştır. Ne var ki partinin önderi Monje Bolivya gerillasına karşı başlangıçta bütünüyle ikircikli bir tavır almış, Che'ye verdiği sözlerin bir kısmını tutmakla birlikte operasyon başladıktan sonra birden çark ederek gerillayı orta yerde bırakıvermiştir. Che'nin Bolivya seferi-

nin yenilgi ile sonuçlanmasının nedenlerinden biri, belki de en önemlisi budur. Burada Che'nin devrimci parti sorununu görmezlikten gelmesinin bedelinin yenilgi ve ölüm olduğunu açık biçimde görebiliyoruz.⁷⁷

Küba ve Bolivya deneyimlerinin ortaya koyduğu noktayı açık biçimde formüle etmek gerekir, çünkü bu nokta bugün Türkiye'de sosyalist solda hâlâ önemli bir farklılığa tekabül eder. Leninist parti en modern sınıf olan proletaryanın deneyimini de yansıtan bir biçimde bütün faaliyetlerini bir plana bağlı olarak yürütür. Herhangi bir girişim yaptığında bunun bütün önkoşullarını, gereklerini ve olası sonuçlarını hesaba katar. Her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünür. Leninist parti, devrimci öfkenin aklın kanallarına akıtılmış bir cisimleşmesidir. Buna karşılık, hareketçi gelenek devrimciliği büyük ölçüde bir kahramanlık olarak algılar. Devrimci kadroların bir kez harekete geçtikten sonra, ortaya çıkan koşullara her durumda doğaçlama tarzda vereceği tepki üzerinden yürür. Bu özellik Che'nin Kongo ve Bolivya seferlerinde muazzam belirgindir. Bolivya'yı örnek olarak alacak olursak, Che ve arkadaşları Bolivya'ya geçtiklerinde hangi siyasi güce dayanacakları dahi belli değildi. Gerek SSCB yanlısı komünist partisi PCB gerekse Çin yanlısı PCML ile görüşmeler yapılmıştı ama bunların desteği hiç de kesin değildi. Nitekim ikisi de formel destek açıklamalarının dışında gerillaya ciddi hiçbir yardım yapmayacaktır. Bir gerilla hareketinin ülke dışından gelen bir önderlikle bu kadar belirsiz koşullarda başlatılması hareketçi sendromun doğudur.

Elbette yukarıda söylenenler devrimci partinin gerçek öneminin hakkını vermekten uzaktır. Şimdiye kadar söylediğimiz şudur: Gerilla savaşı bir strateji olarak kabul edilse **dahi**, işçi sınıfını devrimci temellerde örgütleyen bir parti elzemdir. Yani bir bakıma Che'nin kendi stratejisinin çerçevesi içinde dahi bir çelişkinin var olduğunu belirtiyoruz. Oysa devrimci bir proleter partisi, sosyalist devrim açısından çok daha büyük bir önem taşır. Bu yazı çerçevesinde Leninist parti ve devrim stratejisi üzerinde uzun uzadıya durmamız mümkün değil. Ama bu parti anlayışının ve Leninist stratejinin Che'nin perspektifiyle farklılığını vurgulamak için bu konu üzerinde kısaca duralım.

Leninist strateji silaha karşı değildir. Tam tersine, devrimlerin kural olarak ancak silahlanarak gerçekleştirilebileceğini vurgular. Gerilla savaşı stratejisiyle farkı, silahın ne zaman ve kimler tarafından kullanılacağı ile ilgilidir. Sömürge statüsünde veya işgal altında ülkeleri bir yana bırakırsak, Leninist strateji bir proleter devrimi stratejisi olduğu için siyasi mücadelenin en önemli unsurunu işçi sınıfının bilinçlendirilmesi ve bilinçlenmiş kesimlerinin örgütlenmesi olarak belirler. Bu bilinçlenme elbette sadece propaganda ve eğitim yoluyla olmaz. Sınıfın ve onun müttefiki olabilecek öteki sınıf ve katmanların toplumun nesnel çelişkilerinden dolayı yaşadığı her mücadele deneyimi Leninist yaklaşımda devrimci bilincin ve örgütlülüğün yükseltilmesi için bir halka olarak kavranır. En küçük

⁷⁷ Anderson, a.g.y., 794-95; James Dunkerley, *Rebellion in the Veins. Political Struggle in Bolivia 1952-1982*, Verso Books, Londra, 1984, s. 137-42.

ekmek meselelerinden en önemsiz demokratik hak taleplerine kadar her vesilede parti kitleyi deneyim içinde komünist bilince doğru çekmeye ve öne çıkan unsurlarını örgütlemeye çalışır. İşte devrimci parti, mücadelenin öncülerinin sıkı biçimde örgütlenmiş aracıdır. Amacı mücadelenin her aşamasında kitlelerin bir adım ilerisinde, ama sadece bir adım ilerisinde yürümek ve devrim anında iktidarın zaptı için bütün tarihsel ve ulusal deneyimin biriktirmiş olduğu düşünsel ve örgütsel kapasiteyi seferber ederek kitlelere öncülük etmektir. Daha önce olağanüstü koşullar (örneğin silahlı bir faşist hareketin yükselmesi, işgal, savaş vb.) silahlanmayı zaten gerektirmediyse, devrimci koşullar ortaya çıktığında, devrimci bir kriz doğduğunda, parti işçi kitlelerini silahlandırarak burjuva devletinin yıkılışı için son hamleye geçer. Yani silahlı mücadele yolculuğun başlangıcı değil doruğudur. Silahı kuşananlar ise sadece kahraman bir öncü değil, kendi kaderlerini ellerine almaya hazırlanan büyük işçi kitleleridir. Leninist strateji silahlı ayaklanmadır. Ama bu ayaklanma kitlelerin ayaklanmasıdır. Öncünün henüz kitlenin desteğini almamış ve alacağı kuşkulu olan isyanı değil.

İşte parti yoluyla hazırlanan kitlenin devrimin nesnel koşulları oluştuğunda silahlanmasına dayanan bu strateji, işçi sınıfının (ve emekçi sınıf ve katmanlar arasından müttefiklerinin) en devrimci unsurlarını örgütleyen partiyi tümüyle vazgeçilmez kılar. Bu stratejinin ve bu tip bir partinin devrim için önemini anlatmak sayfalarca sürer. Biz tek bir noktaya değinelim. Devrimci parti devrimci program demektir. Bir devrimci hareketin sosyalist programı şansa bırakılamaz. Küba devriminin sosyalist bir devrime dönüşmesi, Che'nin kendisinin de açıkça teslim ettiği gibi, önderliğin bilinçli programatik seçimi sonucunda değil, bir dizi nesnel koşulun bir araya gelmesi dolayısıyla gerçekleşmiştir. 26 Temmuz hareketinin esas Marksisti olarak Che'nin kendi taktik ustalığı da elbette buna katkıda bulunmuştur, ama hareketin kendi doğası göz önüne alındığında sosyalizme yürüyüşün akamete uğraması da işten bile değildir. Bolivya gerillası başladığında ise bir program bile yoktur. Hareketin önderi (Che) gerçek bir Marksist olduğu için devrim başarıya ulaşsa ortaya bir işçi devletinin çıkması büyük olasılıktır, ama bütün güvence Che'nin ve yardımcılarının kişiliğidir. Kısacası, Che'nin kendisinin o kadar önemsedığı devrimin sosyalist karakteri parti olmadığı takdirde pamuk ipliğine bağlıdır. Devrimin kendi "karikatürü"ne dönüşmesini engellemek için partinin yokluğunda hiçbir ciddi araç yoktur.

Öyleyse, şu sonuca varıyoruz: Che, devrimden sonra evinin çatı arasında kurduğu çalışma odasının baş köşesine bir heykelini koymuş olduğu Lenin'in parti konusundaki ısrarının mantığını kavrayamamıştır. İşçi sınıfının kendi kurtuluşu için vereceği mücadelenin stratejisi olan silahlı ayaklanma stratejisinin mantığını anlayamamıştır. Che'nin Marksizminin 1960'lı yılların uluslararası atmosferinde taşıdığı onca olumlu noktaya karşılık Aşıl topuğu işte budur. Che parti ve strateji konusunda yanılmıştır ve yenilmiştir.

Bu bölümü bitirmeden önce, devrimci Marksist hareketin tarihinde bir akı-

min, Birleşik Sekretarya'nın Che'nin bu stratejik yaklaşımını benimsemiş olduğunu, Latin Amerika'daki seksiyonlarının (özellikle de Arjantin seksiyonunun) gerilla savaşı yoluyla iktidar mücadelesi vermiş olduğunu hatırlamak gerekiyor. Leninist stratejiden bu kopuş, bu işe pratik olarak giren seksiyonların yenilmesi ve büyük kayıplar vermesiyle sonuçlanmıştır. Elbette 1968'in devrimci atmosferinde işlenen bu büyük hata, Birleşik Sekretarya'nın bugünkü evriminden, özellikle de Brezilya ve İtalya'da ortaya çıkan düzen yanlısı politikasından kat kat daha devrimci bir ruh durumuyla yapılmıştır. Ama yine de büyük bir hatadır. Bu açıdan Birleşik Sekretarya'nın en önemli teorisyenlerinden biri olan Michael Löwy'nin tam da bu hatanın işlendiği dönemde yazılmış olan (va başka bakımlardan yararlı boyutları olan) kitabının⁷⁸ devrimci savaşa ilişkin üçüncü bölümü, gerilla stratejisine ilişkin en ufak bir eleştiri içermemesiyle Birleşik Sekretarya'nın bu yaklaşımının bir apolojisi sunmuş olmaktadır.⁷⁹

Sonuç: Che, Stalinizm, devrimci Marksizm

Che Guevara, büyük devrimcilerin hepsinde görülen bir özelliğe sahipti: deneyimden öğrenmek. Devrimci hayatına Stalin'e, Sovyetler Birliği'ne ve "sosyalist sistem" olarak anılan bürokratik olarak yozlaşmış işçi devletlerine derin bir hayranlıkla başlamış olan bu dürüst devrimci, Küba devrimi sonrasında bu yozlaşmış işçi devletlerini ve onları yöneten bürokrasiyi tanıdığında, fikirlerini değiştirmekle kalmamış, onlarla cepheden bir mücadeleye girişmiştir.

Che'nin bir dizi konudaki teorik ve programatik fikirlerinin adım adım Trotskiy'in tezlerine yaklaşmakta olduğu yukarıda ortaya konulmuştur. Kısaca hatırlayacak olursak, Che'nin Üçüncü Dünya'da burjuvazinin devrimci karakterini yitirmiş olduğu saptaması ve buna yaslanan sosyalist devrim programı Trotskiy'in 20. yüzyıl başında vardığı sonuçlarla bütünüyle örtüşmekte ve Stalinizmin dünya çapında savunduğu görüşlerle açıkça karşı karşıya gelmektedir. Sosyalist devrimin dünya çapında zafere ulaşmasının gerekliliği konusundaki ısrarı Lenin ve Trotskiy'den sonra bütünüyle unutturulmaya çalışılan proleter enternasyonalizmini yeniden gündeme getirmiş olmaktadır. Sovyetler Birliği'nin uluslararası alanda izlediği "barış içinde bir arada yaşama" politikasına cepheden karşı çıkması ise aslında "tek ülkede sosyalizm" programının dış politikadaki temel yaklaşımını mahkûm etmek anlamına gelir. Nihayet, Che'nin özellikle "Sovyet bloku" olarak bilinen bütün ülkelerde "sosyalizmin inşası" gerekçesi

78 Michael Löwy, *The Marxism of Che Guevara. Philosophy, Economics, Revolutionary Warfare*. Monthly Review Press, New York, 1973. Türkçesi: *Che Guevara'nın Düşüncesi. Devrimci Bir Hümanizm*, çev. Aynur İlyasoğlu, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2004.

79 Birleşik Sekretarya'ya yönelik bu eleştiri, kendini ondan ayıran akımların da gerek Küba, gerekse gerilla savaşı konularında (bazen tam ters yönde) kabul edilemez hatalar yapmış oldukları gerçeğinin üzerini örtmemelidir. Özellikle "Morenocu" olarak anılan akımın bu konuda hata diye bile anılamayacak korkunç tavırları olmuştur. Ama burası bu meseleye girmenin yeri değil.

altında toplumun ayrıcalıklı bir katmanının çıkarlarının izlenmekte olduğu konusunda, özellikle *Ekonomi Politik Elkitabı* üzerine notlarında geliştirdiği eleştiri, bir bürokrasi eleştirisinin eskizi olarak kabul edilebilir.

Bütün bu alanlarda Che resmi Stalinist teori ve programdan adım adım uzaklaşmakta, Leninist politikanın tek gerçek devamı olan devrimci Marksizmin tezlerine yaklaşmaktadır. Bu yüzden Sovyet bürokrasinin kimi kanatlarının Che'yi "Trotskist" olmakla suçlaması somut gerçeklikle örtüşmese bile içinde bir hakikat payı taşımaktadır. Che SSCB ile karşı karşıya geldikçe Trotskistlere karşı Stalinistlerden bütünüyle farklı bir tavrı da benimsemeye başlamıştır. Bolivya'daki (Che'nin katılmadığı) ilk gerilla seferi başarısızlığa uğrayınca elde kalan silahların 1964 yılında iki harekete verilmesi kararlaştırılmıştır. Bunlardan biri, daha sonra dünyaca ünlenecek olan Uruguaylı Tupamaros hareketi ve onun önderi Raul Sendic'tir. İkincisi ise gerilla yöntemini benimsemiş Arjantinli bir Trotskist olan "El Vasco" (Basklı) Bengochea'dır. Che Stalinistlerin aforoz etmeye çalıştığı Trotskistlerle işbirliği yapmaya başlamıştır.⁸⁰

Bengochea örneğinden daha önemlisi Che'nin Küba Trotskistleri ile ilişkilerinin evrimidir. Küba'da 1930'lu yıllarda işçi sınıfı içinde mevzileri olan epeyce güçlü bir Trotskist hareket kurulmuştu.⁸¹ Daha sonraki baskılar hareketi zayıflatırsa bile, 1959'da devrim gerçekleştiğinde Küba'da Trotskist bir parti yeniden kuruluyordu: Partido Obrero Revolucionario (POR – Devrimci İşçi Partisi). Bu parti Trotskizmin kendine özgü yanları olan bir akımına, Posadizme bağlıydı. Küba Trotskistleri 1959 ile 1965 arasında legal olarak faaliyet gösterebilmiştir. Bu dönemin ilk yıllarında bir dizi baskı ile karşılaşsa da parti propagandası açık biçimde devam etmiştir. Ancak 1964'ten itibaren parti sistematik bir taarruza maruz kalmaya başlamıştır. Devrimin ilk yıllarında Trotskistlerin gördüğü baskıya kayıtsız kalan, hatta devrimin "birliği" gerekçesiyle bunu destekleyen Che, 1964'ten itibaren gözaltına alınan veya tutuklanan Trotskistlerle dayanışma göstermeye başlamış, onları tutuldukları yerlerde ziyaret etmiş, birkaçının serbest bırakılmasını da kendi girişimiyle sağlamıştır. POR 1965'te baskı altında kendini feshetmiş, bundan sonra açık propaganda olanağı kalmamıştır. Söz konusu yıl bir yandan da Castro yönetiminin SSCB'ye daha da yaklaştığı ve Sovyet-Çin bölünmesinde Çin'e karşı tavrı aldığı yıldır. Trotskistlere yönelen yasakçı tutumun doğrudan doğruya SSCB yönetiminin basıncı altında, iki ülke ilişkilerinde sorun yaratmamak amacıyla benimsendiğini tahmin etmek için kâhin olmaya gerek yoktur. 1965, aynı zamanda, Che'nin Küba'dan ayrıldığı yıldır.⁸²

Ama bütün bunlar Che'nin hayatının herhangi bir aşamasında Trotskizme, yani Lenin'in ölümüyle devrimci Marksizmin bayrağını devralan harekete angaje

80 Anderson, a.g.y., s. 599.

81 Bkz. Osvaldo Coggiola, *El Trotskismo en América Latina*, Ediciones Magenta, Buenos Aires, t.y., s. 20-22.

82 Ayrıntılar için bkz. Gary Tennant, "El Che Guevara y los trotskistas cubanos", <http://www.po.org.ar/edm/edm18/elche.htm>.

Devrimci Marksizm

olduğu, hatta açık sempati duyduğu anlamına gelmiyor. Bir gerçeği bütün yalınlığı içinde belirtmek gerekiyor: Che Guevara, Stalinizmden bütünsel ve berrak bir kopuşu gerçekleştirememiştir. Yozlaşmış işçi devletlerinden gelen pis kokuyu duymuş ve onları mahkûm etmeye yönelmiştir. Ama hep sonuçları eleştirmiş, bu pis kokunun nereden geldiği konusunda düşünsel bir atılım yapamamıştır. Bürokrasinin tarihsel ideolojisi Stalinizmden yukarıda sözü edilen bütün alanlarda keskin bir kopuş yaşamıştır. Ama hiçbir aşamada Stalinizmin kendisini karşısına almamıştır.

Çarpıcı bir örnek verelim. SSCB Bilimler Akademisi'nin *Ekonomi Politik Elkitabı* SSCB'de sosyalizmden geri dönüşün olanaksız olduğunu ileri sürüyor:

Sovyetler Birliği'nde kapitalizmin restorasyonu tehlikesi ortadan kaldırılmıştır. Bunun anlamı, **sosyalizmin yalnızca bütünüyle değil, nihai biçimde zafere ulaşmış olmasıdır.**⁸³

Bu önermelerin bugün komik durduğu ortadadır. Ama 1990'lı yıllarda ortaya çıkacak durumu 1966'da öngörmek aynı derecede kolay değildir elbette. Che büyük bir uzak görüşlülükle buraya şöyle bir not düşer:

Tartışmalı bir önerme. SSCB'de son dönemde yaşanan ekonomik devrimler bu ülkeyi, Yugoslavya'nın, kendisini tedrici biçimde kapitalizme taşıyacak olan yolu seçtiğinde benimsediklerine benziyor. Bunun geçici bir kaza mı olduğunu yoksa kesin bir geri dönüş eğilimi anlamına mı geldiğini zaman gösterecek.⁸⁴

Ama Che "tartışmalı" bulduğu "sosyalizmin nihai zafere ulaşmış olduğu" önermesinin mucidinin Stalin'den başkası olmadığını hiçbir zaman fark etmemiştir!

Bunun nedenleri uzun uzadıya tartışılabilir. 2. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, savaşta SSCB faşizmi yenilgiye uğratmış olduğu için SSCB'ye ve Stalin'e duyulan hayranlık doruğuna çıkmıştı. Che o atmosferde Marksist olmuştur. Daha da ötesi, o dönemde (1956 yılında 20. parti kongresinde) Stalin'in kendisi Hruşçov tarafından yerden yere vurulmuş olsa dahi bir ideoloji ve program olarak Stalinizm ayakta kalmıştır. Bu dönemde Stalinizm bir bakıma milyonlarca Marksist aydın ve işçi için neredeyse doğal bir şeydir.

Bütün bunların yanında Che'nin hayata erken veda etmiş olduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekiyor. Che öldüğünde 39 yaşında idi. SSCB'yi (ve Çin'i) tanımaya başlayalı beri en fazla yedi yıl geçmişti. Hem de nasıl dolu dolu! Che devrimci Marksizmin çizgisine adım adım yaklaşıyordu. Eğer daha kolay bir hayatı olsaydı, sonunda Stalinizmle yüzleşebilirdi. Tescil edilmiş bir tarihsel gerçek

83 Aktaran Guevara, *Apuntes*, a.g.y., s. 125. *Vurgu Elkitabı*'nın aslında.

84 Aynı yerde.

bize hınzır biçimde Che yaşasaydı ne yönde gelişebileceğini ima ediyor. Che'nin Bolivya seferinde okuduğu kitaplar arasında Trotskiy'in başyapıtlarından *Rus Devrimi Tarihi*'nin olduğu saptanmıştır.

Şu satırlarda dile gelen duyguların sahibinin, uzun vadede bürokrasinin milliyetçiliği ile uzlaşabileceğini kim düşünebilir?

Biz de gerçek proleter enternasyonalizmi uygulayıp uluslararası proleter orduları kuralım, altında savaştığımız bayrak tüm insanlığın yararına yürütülen kutsal bir dava, Vietnam, Venezüella, Guatemala, Laos, Gine, Kolombiya, Bolivya ya da Brezilya (ki bunlar sadece silahlı mücadelenin şu anda sürdüğü noktalar) bayrakları altında ölmek bir Amerikalı, bir Asyalı, bir Afrikalı, hatta bir Avrupalı için aynı derecede şerefli bir ölüm olsun... Bir gün son nefesimizi bizim olmayan, ama onu kanımızla suladığımız için bizim sayılan bir toprak parçasında verebiliriz... Bütün mücadelemiz emperyalizme karşı bir savaş narası ve halkların insan soyunun büyük düşmanı Kuzey Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı birliği için bir çığlıktır. Ölüm bizi nerede yakalarsa yakalsın, hoş geldi, sefa geldi! Yeter ki savaş naramız ona duyarlı olan bir kulağa erişmiş olsun, başka bir el silahlarımızı kavramak için uzansın, başka insanlar ölümlerimizin ağıtlarını mitralyözlerin gök gürültüsü ve yeni savaş ve zafer nalarıyla seslendirsinsinler.⁸⁵

Bu engin devrimci enternasyonalizm, bürokrasinin milliyetçi ideolojisi Stalinizmin cenderesine sığmazdı, sığamazdı. Che'nin yozlaşmış işçi devletlerine karşı yükselttiği mücadelenin tarihsel anlamı işte budur.

85 "Mensaje", a.g.m., *Obras II*, s. 596-98. [Türkçesi: "Tricontinental'e Mesaj", a.g.m., *Che Konuşuyor*, 196-198.]